

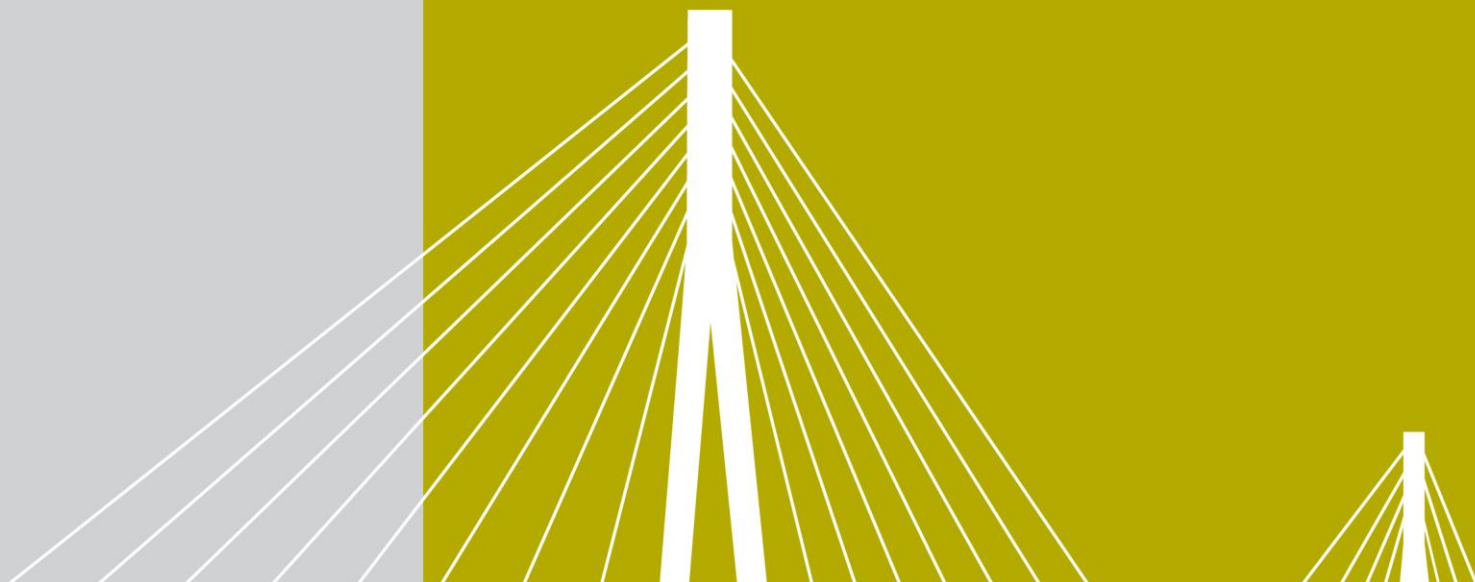

Inderøy kommune

Kulturminner i Inderøy

Temaplan kulturminner 2019-2031

Vedtatt 12.03.2019

Innhold

1. Innledning	2
2. Bakgrunn og rammer for kulturminnearbeidet	3
2.1. BAKGRUNN OG PLANPROSESS	3
2.2. LOVER, NASJONALE OG REGIONALE FØRINGER	3
2.3. FORANKRING I KOMMUNALE PLANER	4
3. Kulturminnevern	4
3.1. HVORFOR KULTURMINNEVERN?	4
3.2. KULTURMINNEFORVALTNING. ROLLER OG ANSVAR	5
3.3. ULIKE FORMER FOR VERN	6
3.4. KULTURMINNEVERDIER	7
4. Å ta vare på kulturminner. Utfordringer og muligheter	8
4.1. RÅD OG VEILEDNING FOR EIERE AV KULTURMINNER	9
4.2. TILSKUDDSDORDNINGER	9
5. Inderøy kommunes kulturminneplan	10
5.1. MÅL OG STRATEGIER	10
5.2. REGISTRERING AV KULTURMINNER	10
6. Inderøy kommunes historie - spor og avtrykk	11
6.1. DEN ELDSTE TIDEN	11
Steinalderen	11
Bronsealderen og jernalderen	12
Middelalderen	13
6.2. FJORDKULTUR	14
6.3. SKOG OG UTMARK	15
Skogen	15

Utmark	16
6.4. GÅRD OG PLASS	17
Gårdsanlegget	17
Husmannsvesenet	18
6.5. JORDBRUK OG NÆRING	18
Næring med basis i landbruket	19
Andre næringer	20
6.6. KIRKENE	22
6.7. INDERØYLANDSKAPET ET KULTURLANDSKAP	22
6.8. SAMFERDSEL, REISELIV OG OFFENTLIG VIRSOMHET	23
Offentlig virksomhet	25
7. Verdifulle kulturlandskap, kulturmiljø og kulturminner som enkeltobjekt	27
7.1 KULTURLANDSKAP	28
7.2 KULTURMILJØ	30
7.3. KULTURMINNER SOM ENKELTOBJEKT	33
Gårdsanlegg	33
Kirker og bedehus	37
Skolebygg og museer	39
Plasser, setrer og samisk bosetting	41
Andre bygninger og anlegg	42
Stier og bruer	45
8. Handlingsplan	47
Vedlegg	57

1. Innledning

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.
(Kulturminneloven §2).

I Inderøy kommune er vi omgitt av et stort antall historiske spor og avtrykk, spredt over hele kommunen. Sporene kan fortelle oss om menneskene som gikk før oss, om hvordan de levde og hvordan samfunn ble skapt og fungerte. Sporene gir oss verdifull kunnskap til forståelse av fortida og kan bidra til vår selvforståelse og opplevelse av identitet. Kulturhistorisk kunnskap er dermed også en viktig forutsetning for vår tids samfunnsplanlegging.

Vi har to hovedkategorier kulturminner, de materielle og de immaterielle. De materielle kulturminnene omfatter både faste og løse kulturminner. Materielle, faste kulturminner handler f.eks. om helleristninger og gravhauger, bygninger, ferdselsårer og bruer. Av løse, eller flyttbare kulturminner, kan nevnes våpen, husgeråd, redskaper, smykker mm.

Immaterielle kulturminner handler om minner som er overført gjennom generasjoner, som tro og tradisjon, eventyr og sagn, musikk og sang, ord og uttrykk, sed og skikk. De kan også være overført i materiell form ved nedtegnelser, skriftlige beretninger, noter, skjønnlitteratur osv. Gudstro kan manifestere seg som faste kulturminner i form av kirkebygg, offerplasser eller rester etter gudehov. Dermed kan det ofte være uklare skillelinjer mellom de materielle og immaterielle kulturminnene.

Kulturlandskap, det vil si natur som er preget av menneskers bruk gjennom tidene, er også en del av kulturarven. Det samme gjelder kulturmiljø, områder hvor kulturminner står i en innbyrdes sammenheng og utgjør en større helhet.

Avgrensning

Inderøy kommunes kulturminneplan vil i denne omgang legge hovedvekten på nyere tids kulturminner. Det vil si kulturminner som dateres etter reformasjonen i 1537. Planen tar for seg materielle kulturminner, kulturlandskap og kulturmiljø, inkludert samiske kulturminner. I utgangspunktet er ikke fartøy, løse eller immaterielle kulturminner en del av planen.

Plandokumentets kapittel 2-4 presenterer kulturminneplanens bakgrunn og planprosess, forholdet til andre kommunale planer, lovverket, nasjonale og regionale føringer. Videre handler det om kulturminnevern, med beskrivelse av roller og ansvar i kulturminneforvaltningen, presentasjon av ulike former for vern og mulige utvalgsriterier. Til slutt i denne delen drøftes utfordringer og muligheter i arbeidet med kulturminner.

Kapittel 5-8 utgjør selve plandelen. Her presenteres mål og strategier for kulturminneplanen, og det redegjøres for registrering av kulturminner i Inderøy kommune. Kapittel 6 er en oppsummering av Inderøys historie. Deretter beskrives et utvalg verdifulle kulturminner. Prioriterte kulturminner presenteres i handlingsplanen, som kommer til slutt.

Både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå er vi forpliktet til å ivareta og verne om kulturminnene våre. Gjennom konkrete tiltak i handlingsdelen skal Inderøys kulturminneplan være et bidrag til dette arbeidet.

2. Bakgrunn og rammer for kulturminnearbeidet

2.1. BAKGRUNN OG PLANPROSESS

Utarbeidelse av kulturminneplan for Inderøy kommune har sitt utspring i fylkeskommunens prosjekt «Kulturminnesatsing i kommuner». Prosjektet er initiert og støttet av Riksantikvaren.

Hovedutvalg Folk vedtok i sak 12/16 (08.03.16), *Kulturminnesatsing i Inderøy*, at kommunen skal delta i prosjektet for å styrke kulturminneområdet i kommunen. Utarbeidelse av plan for kulturminner er en del av prosjektet. Kulturminneplanen har status som temaplan og skal gjelde for perioden 2019 – 2031, med rullering av handlingsdelen hvert fjerde år.

Planprosessen

Kulturminnesatsingen i Inderøy kommune, som startet høsten 2016, har vært organisert med prosjektleder, prosjektgruppe med fagpersoner fra kommunen og fylkeskommunen og representant fra Inderøy Museums- og Historielag og Mosvik Museums og Historielag. Prosjektet har også knyttet til seg en ressursgruppe, hvor kulturminneorganisasjoner, institusjoner knyttet til fagfeltet, grendekontakter, registratorer og kartansvarlig har vært involvert. Innleid konsulent har utarbeidet plandokumentet. Hovedutvalg Folk har vært styringsgruppe for prosjektet og planarbeidet. Prosjektleder og medlemmer i prosjektgruppa har deltatt i kompetanseheving ved fylkeskommunens samlinger.

Kulturminnekonferansen *Sjå ka vi kan! – Sjå ka vi har!* ble arrangert høsten 2016.

Plandokumentet ble skrevet i perioden medio april til utgangen av november 2018.

2.2. LOVER, NASJONALE OG REGIONALE FØRINGER

Kulturminneloven og Plan- og bygningsloven er de mest sentrale lovene når det gjelder kulturminnevern.

Kulturminneloven verner om kulturminner og kulturmiljøer og forvaltes av Riksantikvaren på nasjonalt nivå. På regionalt nivå forvaltes loven av fylkeskommunen, Sametinget, arkeologiske landsdelsmuseer og sjøfartsmuseer.

Plan- og bygningsloven

Gjennom Plan- og bygningsloven kan kommunen bidra til å gi spesielt verdifulle kulturminner formelt vern. Disse kan avsettes som hensynssoner i kommuneplanens arealdel og i reguleringsplaner med bestemmelser om særlige hensyn som skal tas til kulturminner i kommunale arealplaner.

Nasjonale føringer

Nasjonale mål for 2020 kommer til uttrykk i «Framtid med fotfeste» [St.meld. 35 (2012-2013)]. Frednings-politikken skal prioritere helhetlige kulturmiljø, og i større grad ta hensyn til de praktiske og økonomiske konsekvensene en fredning får for samfunnet. Meldingen er retningsgivende for kulturminne-forvaltningen i Norge, og inneholder følgende nasjonale mål:

- *Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljø skal ikke overskride 0,5% innen år 2020*
- *For automatisk fredede arkeologiske kulturminner skal det årlige tapet ikke overstige 0,5% innen 2020*
- *Et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljø skal være vedtaksfredet innen 2020*
- *Fredede bygninger, anlegg og fartøy skal ha ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020*
- *Et representativt utvalg automatisk fredede kulturminner skal være sikret innen 2020*

Andre aktuelle Stortingsmeldinger: Stortingsmelding nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*, Stortingsmelding nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand* og Stortingsmelding nr. 4 (2016-2017) *Sametingets virksomhet*.

Det årlige statsbudsjettet inneholder også føringer som gjelder kulturminnearbeidet.

Fylkeskommunale føringer

Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag fylkeskommuner hadde inntil Trøndelag ble ett fylke i 2018 sine egne målsettinger og handlingsprogram for kulturminnevernet. Etter kommunesammenslåingen, er det behov for å utarbeide ny regional plan for kulturminner.

2.3. FORANKRING I KOMMUNALE PLANER

Kulturminneplan for Inderøy kommune har status som temaplan og er forankret i kommuneplanens samfunnsdel. Mål som er relatert til kommunens kulturminner er nedfelt flere steder i kommunens planverk.

Kommuneplanens samfunnsdel, overordnet målsetting:

- *Inderøy skal være en livskraftig og attraktiv kommune i hjertet av Trøndelag*
- *Inderøy skal ha god kvalitet på tjenester til innbyggerne.*

Mål i kommunens miljøplan:

- *Opprettholde og ivareta kulturlandskapet i kommunen.*
- *Bevare og forvalte fornminner og kulturminner som en del av vår(t) identitet og miljø*

Mål i kommunens kulturplan:

- *Kulturminner og kulturmiljøer skal sikres gjennom systematisk arbeid*
- *Kulturarven skal sikres gjennom bruk og vern*

- *Fortida skal gjøres levende for nåtid og framtid*

Fra tiltak i kulturplanen:

- *Utarbeide kulturminneplan som legger følgende strategier til grunn:*
 - *Registrere og systematisere ny og eksisterende informasjon*
 - *Levende kulturarv gjennom god formidling*
 - *Etablere digital presentasjon av kulturminner i kommunen (QR-kode, app)*

3. Kulturminnevern

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. (Kulturminneloven § 1.)

3.1. HVORFOR KULTURMINNEVERN?

Kulturminnene våre trues, både av tidens tann og av endret arealbruk. Fjerner vi en gravhaug, et gammelt hus eller en gammel ferdselsåre, tar vi vekk kunnskap om vår egen historie. Historiske spor og avtrykk er viktig for vår forståelse og tolkning av fortida. Kulturminner kan også hjelpe oss til å forstå vår egen tid og danne et nyttig grunnlag når framtida skal formes.

Mange kulturminner har høy estetisk verdi, og kan gi oss gode opplevelser. Kulturminnene kan også bidra til å skape tilhørighet. De kan gi særpreg til et sted eller et område, og slik bidra til stedets og områdets identitet og utvikling.

Gamle hus kan representere en bygningsmessig ressurs av god kvalitet, og kan ha høy bruksverdi. Bevaring gjennom bruk er ofte det beste vern, og kulturminner som blir godt ivaretatt kan danne grunnlag for verdiskaping og utvikling av lokalsamfunnet. (Se også Kap. 3.4. *Kulturminneverdier*).

3.2. KULTURMINNEFORVALTNING. ROLLER OG ANSVAR

Fredning og bevaring av kulturminner ble en viktig del av nasjonsbyggingen etter 1905. Da trådte *Lov om fredning og bevaring av fortidslevninger* i kraft. Loven omhandlet kulturminner fra oldtid og middelalder.

Dagens *Lov om kulturminner* fra 1979 er mye mer omfattende, og utgjør sammen med Plan- og bygningsloven det viktigste lovverket når det gjelder bevaring av kulturminner.

Kulturminneforvaltningen i Norge består i dag av tre nivå:

- *Nasjonalt nivå ved Riksantikvaren*
- *Regionalt nivå ved Fylkeskommunen og Sametinget*
- *Lokalt nivå ved kommunen, frivillige lag og organisasjoner, grunneiere og eiere av kulturminner*

Riksantikvaren

Riksantikvarembetet ble opprettet i 1912, og er i dag direktorat for kulturminneforvaltning og faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken.

Det er Riksantikvaren som har myndighet til å gjøre vedtak om fredning, og som har det faglige ansvaret i kulturminneforvaltningen overfor kommunene, fylkeskommunene, Sametinget og forvaltningsmuseene.

Fylkeskommunen er regional kulturminnemyndighet, og forvalter statlig ansvar gjennom delegerte oppgaver fra Riksantikvaren. Det

innebærer bl.a. ansvar for automatisk fredede kulturminner, og for bygninger og kulturmiljø som er vedtaksfredet etter kulturminneloven.

Fylkeskommunen kan foreta foreløpig fredning og forbereder fredningssaker, som videre behandles av Riksantikvaren. Fylkeskommunen kan også godkjenne mindre vesentlige endringer. Det er også fylkeskommunens oppgave å se til at hensynet til verdifulle og verneverdige kulturminner blir ivaretatt i alle kommunale plan og byggesaker

Sametinget har et overordnet ansvar for samiske kulturminner. Sametingets kulturminneforvaltning skal sørge for at det tas hensyn til kulturminner og kulturmiljøer i planleggingen, også på kommunalt nivå. Sametinget har ansvaret for automatisk fredede samiske kulturminner, tildeler tilskudd og gir faglig veiledning i arbeidet med vedlikehold, istandsetting og bevaring. Sametinget har rett til å fremme innsigelser i plansaker, når regionale eller nasjonale samiske kulturminneverdier er truet.

Kommunen

I kraft av å være planleggings- og reguleringsmyndighet etter Plan- og bygningsloven og som lokal landbruksmyndighet, har kommunene en nøkkelrolle når det gjelder bruk og sikring av kulturminner og kulturmiljøer. [St.meld. nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand]

De aller fleste kulturminner har ikke beskyttelse gjennom lovverket. Det er derfor viktig at kommunen tar et hovedansvar for å sikre disse. Kommunene plikter å ta hensyn til kulturminner og kulturmiljøer i sin arealplanlegging, og ved behandling av enkeltsaker. Dette gjelder kulturminner og kulturmiljøer av både nasjonal, regional og lokal verdi. Faste kulturminner og kulturmiljø av stor lokal verdi kan sikres

gjennom særskilte tiltak. Ivaretagelse skal skje i samarbeid med grunneier og bruker.

Kommunene forvalter også den statlige tilskuddsordningen for spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-tilskudd) som kan gis til bevaring av bygninger og skjøtsel av kulturlandskap.

Andre aktører

Mens det offentlige legger rammene for kulturminnevernet, blir det praktiske kulturminnevernet i hovedsak ivaretatt av private eiere, håndverkere, lag og organisasjoner og brukere. Deres innsats er helt avgjørende for at kulturminneforvaltningens intensjoner skal kunne realiseres.

Ifølge direktør i kulturminnefondet, Simen Bjørgen, ser Kulturminnefondet på de private eierne som viktigst for å bevare landets kulturminner. Han sier at *En forvaltning som ser på gode løsninger og søker dialog og samarbeid med eierne, redder i dag flere kulturminner enn noen gang* (TA, 28.05.18).

Den frivillige innsatsen er avhengig av god veiledning og hjelp, bl.a. av håndverkere med kunnskap om istandsetting, restaurering og vedlikehold. Se mer om dette under Kap.4.1.

3.3. ULIKE FORMER FOR VERN

Verneverdig eller bevaringsverdig kulturminne

Betegnelse verneverdig og bevaringsverdig brukes ofte om hverandre. Et verneverdig eller bevaringsverdig kulturminne er et kulturminne som har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er identifisert som verneverdig. Et verneverdig kulturminne har ikke formell status som vernet, men mange verneverdige kulturminner blir likevel godt ivaretatt fordi privatpersoner eller organisasjoner ser det som en viktig oppgave.

Kulturminner vernes gjennom

- *Fredning ved Kulturminneloven*
- *Vern ved Plan- og bygningsloven, Kirkeloven eller Naturmangfoldloven*
- *Ivaretagelse uten formelt vern*

Fredning

Fredning av et kulturminne er en måte å markere at noe er tillagt høy verdi. Hvilke kulturminner samfunnet har vurdert som mest verdifulle, har variert over tid, og vil sannsynligvis også gjøre det i framtiden. (Riksantikvaren)

Fredning av kulturminner er den strengeste formen for vern, og innebærer at inngrep eller endringer på kulturminnet, som går utover vanlig vedlikehold, må godkjennes av myndighetene. Det er ikke anledning til å dispensere for tiltak som innebærer vesentlige inngrep i kulturminnet.

Det er Riksantikvaren som har myndighet til å gjøre vedtak om fredning. Målet med fredninger er at et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal fredes både som del av landets kulturarv og identitet, og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Dersom et verdifullt kulturminne står i umiddelbar fare for å bli ødelagt, kan kulturminnemyndighetene fatte hastedtak om midlertidig fredning inntil det er avgjort om kulturminnet skal sikres gjennom permanent fredning.

Automatisk fredede kulturminner:

- *faste kulturminner fra før reformasjonen (1537), også kalt fornminner*
- *erklærte stående byggverk med opprinnelse fra perioden 1537–1649*
- *(samiske faste kulturminner eldre enn 100 år)*

Hittil har alle samiske kulturminner som er eldre enn 100 år vært automatisk fredet. Nå er kulturminneloven § 4, andre ledd, endret, slik at grensen for automatisk fredning er satt til år 1917 [Prop. 42 L (2017–2018)], Lovvedtak 59 (2017-2018)]. Dermed har samiske kulturminner også fått en fast grense for automatisk fredning. Lovendringen ble vedtatt 01.06.18, og er foreløpig ikke iverksatt.

Eksempel på automatisk fredede kulturminner i Inderøy er de ca 480 registrerte fornminneområdene, med fra 1 til 18 enkeltfornminner.

De to middelalderkirkene i kommunen, Sakshaug gamle kirke (1184) og Hustad kirke (1161) er også automatisk fredet gjennom Kulturminneloven.

Vedtaksfredede kulturminner er fredet gjennom særskilt vedtak for det enkelte kulturminnet. Vedtaksfredninger gjennom kulturminneloven kan omfatte alle faste kulturminner datert etter 1537 (Nyere tids kulturminner) og fartøy. Større løst inventar kan fredes sammen med byggverk eller anlegg.

Eksempel på vedtaksfredede bygninger i Inderøy kommune:

- *Sundnes gård med fredet hovedbygning og driftsenhet*
- *Vinjesjøen/ Ole H. Sæteraas' hus. Bolighus fra 1849.*
- *Inderøy prestegård (Li) med fredet hovedbygning og stabbur (1800-tallet)*
- *Inderøy kapellangård, Røvika. Fredet Bolig og stabbur (1800-tallet)*

I tillegg er *Skarnsundbrua* og *Straumbrua* forskriftsfredet (statlig eiendom)

Vern i henhold til Plan og bygningsloven. Kommunen har forvaltningsansvar etter Plan- og bygningsloven. Gjennom Plan- og bygningsloven kan kulturminner vernes gjennom generelle bestemmelser og ved bestemmelser knyttet til formål i planer. Loven

pålegger kommunen å tilse at endringer på eksisterende bygninger gjøres på en måte som ivaretar historiske, arkitektoniske og kulturelle verdier. Videre gir Plan- og bygningsloven hjemmel til å gi pålegg om sikring og utbedring av bevaringsverdige bygninger, når dette er nødvendig for å forhindre forfall eller skader på hele eller deler av en bygning.

Hensynssoner skal vise naturgitte, og andre egenskaper som det skal tas hensyn til i planlegging og forvaltning. Muligheten til å vise hensynssoner, uavhengig av arealformålet, kan bl.a. benyttes for å ta hensyn til landskap og kulturmiljø (PBL, § 11-8,c og § 12-6). Fredede kulturminner og kulturminner som skal fredes, kan vises som båndlagt i hensynsone (PBL § 11-8,d).

Listeføring

En annen måte å markere et kulturminne som verne-verdig, er ved listeføring. Alle norske kirker som er bygd mellom 1650 og 1850 er listeført. Det innebærer at de er definert som verneverdige. Biskopen skal godkjenne tiltak knyttet til kirkene, etter råd fra Riksantikvaren.

I Inderøy kommune er Sakshaug kirke (1871) og Hegstad kirke (1887) listeførte kirker.

3.4. KULTURMINNEVERDIER

Lovformuleringen «*Alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø*» innebærer at området kulturminner er svært omfattende. En mengde kulturminner finnes spredt over hele kommunen. Det sier seg selv at kulturminneplanens handlingsdel må baseres på et utvalg. I vurderings- og utvalgsarbeidet er Riksantikvarens liste over kulturminneverdier et godt hjelpemiddel.

Følgende verdier er retningsgivende for kommunens valg av kulturminner:

Kunnskapsverdier. Kulturminner gir oss historisk kunnskap, også der det mangler skriftlige kilder. Utvalgte kulturminner kan gi oss muligheter til å «lese» og tolke hvordan samfunnet i tidligere tider var bygd og fungerte, med hensyn til sosiale, økonomiske og kulturelle forhold. De kan lære oss om stilarter, håndverk, materialbruk, teknikker og driftsformer, og de kan gi oss kunnskap om bærekraftig levesett og tilpasning til naturen.

Opplevelsesverdier. Kulturminner gir opplevelser. Det kan dreie seg om estetisk opplevelse, om undring og refleksjon i møte med spor fra fortida. God formidling er ofte av stor betydning for opplevelsesdimensjonen. Som viktige elementer i et miljø, i et landskap, ved en gård eller i et gatebilde, kan kulturminner bidra til opplevelsen av et steds identitet. Kulturminner kan også fungere som symboler, som noe som er felles, og ved det gi opplevelse av tilhørighet og identitet.

Bruksverdier. Kulturminner kan ha bruksverdi på flere måter. Gamle hus kan representere store bygningsmessige ressurser. Bevaring gjennom bruk er ofte det beste vern, og kulturminner som blir godt ivaretatt kan danne grunnlag for verdiskaping og utvikling av lokalsamfunnet. Kulturminner som severdigheter kan, om de blir gjort tilgjengelige og godt formidlet, øke turismen til kommunen, noe som vil skape ringvirkninger og ha betydning for et variert næringsliv.

Inderøy kommune deltar for tiden i et prosjekt som er svært relevant når det gjelder kulturminners bruksverdi. Det er Trøndelag forskning og utvikling sitt prosjekt *Kulturminners betydning for Straumen sentrums attraktivitet, og det offentliges vurdering av betydningen av ivaretagelse av kulturminner*.

Målet med prosjektet er bl.a. å konkretisere og dokumentere betydningen av bevaring og istandsetting av tre konkrete bygg i kommunesenteret Straumen: Ringstu, Klokkarstu og Sakshaug gamle

skole. Prosjektet er tildelt midler fra Riksantikvaren, som i tilsagnsbrevet blant annet skriver følgende:

Prosjektet oppfattes som svært relevant for kulturminneforvaltningen, og treffer Riksantikvarens prioriterte forskningsbehov innen temaområdet Kulturminnenes samfunnsbetydning og samfunnsbidrag godt, herunder Begrunnelser for vern og legitimiteten disse gir i samfunnet, samfunnsøkonomiske gevinster av kulturarven og økosystemtjenester. Problemstillingen prosjektet omhandler og resultatene av dette arbeidet oppfattes som nyttig for hele kulturminneforvaltningen.

Andre egenskaper ved kulturminner. Et kulturminnes alder, representativitet, autenticitet, opprinnelighet, sårbarhet og tålegrense må også tas med i vurderingen når kulturminner skal velges. Eksempel på spørsmål som bør stilles, kan være: Er kulturminnet sjeldent? Representerer det viktige historiske hendelser eller faser? Har det tilknytning til personer med særlig betydning for historien?

4. Å ta vare på kulturminner. Utfordringer og muligheter

Det finnes mange eksempler på at kulturminner og kulturmiljø forfaller. Bruken endres over tid. Kulturlandskap gror igjen. Kulturminner forringes av mangel på vedlikehold. Vi ser eksempler på ombygging som ikke tar hensyn til opprinnelig arkitektur og byggeskikk, eller ny arkitektur i skrikende kontrast til eksisterende, verneverdig bebyggelse. Sterke markedskrefter med behov for arealer til utbygging kan også være en trussel når det gjelder vern av kulturminner.

Ofte kreves det store økonomiske ressurser å ta vare på og vedlikeholde kulturminner. Restaurering, istandsetting og vedlikehold må ta hensyn til kulturminnets historie og egenart. Det krever

kunnskap, og det innebærer ofte fordyrende spesialkompetanse og spesielle materialer.

4.1. RÅD OG VEILEDNING FOR EIERE AV KULTURMINNER

Både motivasjon og kunnskap er nødvendig for å lykkes i kulturminnearbeidet. Ofte vil tilegnet kunnskap skape motivasjon og trygghet for at man skal lykkes. Inspirasjon og råd kan man få i kontakt med andre som har erfaring fra istandsetting og bevaring av kulturminner. Råd og veiledning kan også hentes i kulturminneforvaltningen, fra museums- og historielag og fra håndverkere som har spesialisert seg på bygningsvern.

I Norge er det i dag flere utdanningsinstitusjoner som gir utdanning innen kulturminnevern. Fagskolen Innlandet gir fagutdanning innen bygningsvern, og NTNU tilbyr bachelorutdanning i tradisjonelt bygghåndverk og teknisk bygningsvern. Utdanningen skjer i samarbeid med bl.a. Stiklestad nasjonale kultursenter. Rørosmuseet driver også opplæring og veiledning.

Kulturvernorganisasjoner som Fortidsminneforeningen, Norges husflidslag, Foreningen Kysten og de mange museums- og historielagene er også sentrale aktører innen kulturminnevernet. Det arrangeres kurs i praktisk bygningsvern, og det finnes utsalgssteder som har spesialisert seg på tradisjonelle artikler som bygningsdeler, malingstyper, tapet mm. Enkelte bygdesager er behjelpelig med å produsere rett type trevirke til ulike formål, og enkelte verksteder har spesialisert seg på produksjon av dører og vinduer tilpasset verneverdige bygninger.

Inderøy kommune deltar for tiden i et interregprosjekt med tradisjonelt håndverk og holdbar bygging som tema. Prosjektet har som mål å kartlegge og etablere nettverk av tradisjonshåndverkere, rekruttere ungdommer til å utdanne seg og satse på tradisjonelle håndverksfag, øke kompetansen og konkurransekraften hos små

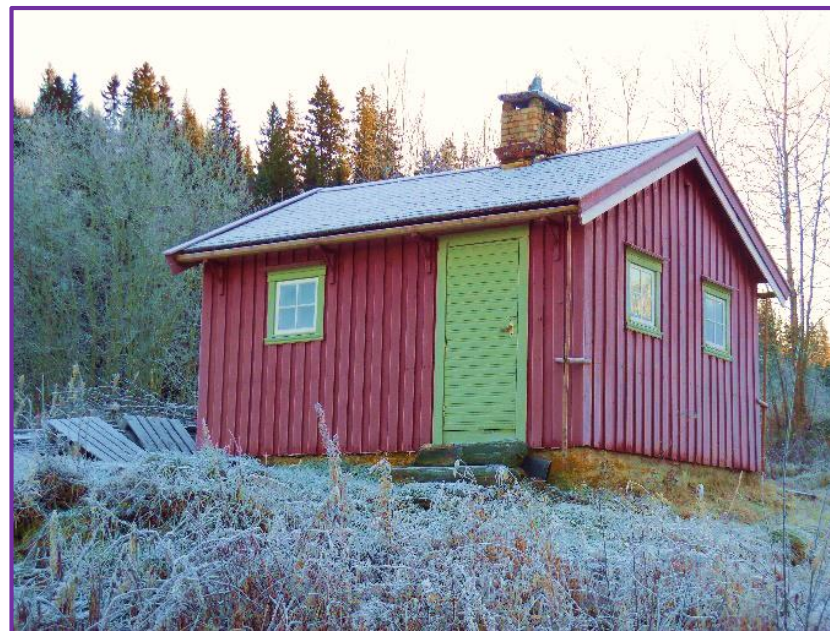
håndverksbedrifter og utvikle og implementere digitale løsninger i arbeidet med restaurering og bevaring av gamle bygg.

Nettsider hvor man kan hente råd og veiledning, se Vedlegg s. 59.

4.2 TILSKUDDSORDNINGER

Eiere av verneverdige bygninger og kulturlandskap har mulighet til å søke økonomisk støtte fra forskjellige tilskuddsordninger. Norsk kulturminnefond legger i sin søknadsbehandling vekt på kulturminnets prioritering i kommunens kulturminneplan ved tildeling av tilskudd.

Eksempler på tildeling av midler fra Norsk kulturminnefond i Inderøy i den senere tid, er midler til Hamnasetra, Venneshamn, Stranden øvre, Sakshaug gamle skole og Ås badstue.

Ås badstue etter restaurering i 2018

Se oversikt over adresser vedr. tilskuddsordninger, Vedlegg s. 59.

5. Inderøy kommunes kulturminneplan

5.1. MÅL OG STRATEGIER

Mål og strategier for kulturminneplanen er nedfelt i prosjektbeskrivelsen *Kulturminnesatsing i Inderøy*, vedtatt i hovedutvalg Folk i sak 12/16

Mål for Kulturminneplan for Inderøy kommune:

- Øke bevisstheten om kulturminnene som kunnskaps –, opplevelses – og bruksverdier
- Skape bolyst, stedsidentitet, tilhørighet og stolthet
- Skape utgangspunkt for verdiskaping basert på kommunens ressurser og særpreg
- Gi et godt grunnlag for kunnskapsbasert forvaltning, helhetlig kommuneplanlegging og mer effektiv og forutsigbar saksbehandling.

Målene er identiske med resultatmålene i prosjektet *Kulturminnesatsing i Inderøy*

Ved valg av kulturminner som skal være en del av kulturminneplanen, er det behov for å gjøre noen avgrensninger gjennom konkrete strategier.

Strategier for valg av kulturminner:

- Tre kategorier: Kulturlandskap, kulturmiljø og kulturminner som enkeltobjekt
- Utvalg hovedsakelig blant nyere tids kulturminner som ikke har automatisk vern
- Representativitet næringsmessig, kulturelt og geografisk
- Kulturminner som forteller og gir minner om ulike deler av Inderøys historie
- Kulturminner som egner seg for opplevelser
- Vernestrategier: tiltak i handlingsplan

Andre strategier for kulturminnearbeidet:

Best – i lag er Inderøy kommunes visjon. Samarbeid på mange nivå er en forutsetning, både for en god planprosess og for å nå målene i kulturminneplanen.

- Samarbeid lokalt, regionalt og nasjonalt
- Samarbeid med frivillige lag og organisasjoner
- Samarbeid med fagmiljøer, næringsliv og privatpersoner
- Dialog, kommunikasjon, rådgivning
- Bruk av ny teknologi og digitale medier
- Kompetanseutvikling
- Tilgjengelighet
- Vekt på kvalitet i alle ledd

5.2. REGISTRERING AV KULTURMINNER

Fylkeskommunen vil gjennom prosjektet *Kulturminner i kommuner kunne bistå med veiledning i arbeidet med gjennomføring av registreringene til et utvalg kommuner hvert år* (fra *Styrket kommunal kulturminnekompetanse - invitasjon til samarbeid 2016*, Nord-Trøndelag fylkeskommune, 18.12.15.)

God oversikt over hva som finnes av kulturminner i kommunen er en forutsetning for planlegging for en best mulig kulturminneforvaltning. Kunnskap om hvilken tilstand kulturminnene er i, er også avgjørende, blant annet med tanke på vern og skjøtsel.

Askeladden er Riksantikvarens offisielle database over fredede kulturminner og kulturmiljøer i Norge. Basen omfatter arkeologiske kulturminner som er automatisk fredet, eller som krever videre undersøkelser før fredningsstatus kan fastsettes (uavklart vernestatus), nyere tids kulturminner som er fredet, midlertidig fredet, vernet etter Plan- og bygningsloven eller vurdert som verneverdige.

I Inderøy ble automatisk fredede kulturminner registrert i 1973-1974. Det er registrert ca. 480 fornminneområder, med fra 1 til 18 enkeltfornminner. Dette dreier seg om gravrøyser, bautaer, bygdeborger, tufter og helleristninger. De 480 fornminneområdene omfatter i alt ca. 900 enkeltfornminner. I tillegg er det minst 100 enkeltfornminner som er rasert og utgravd. Alt i alt gir dette en ganske stor tetthet av eksisterende fornminner, spesielt i området øst for Skarnsundet.

I tidligere Mosvik kommune er det ikke foretatt tilsvarende registrering. Det haster med registrering, for framtidig bevaring og formidling.

SEFRAK-registeret (*Sekretariatet For Registrering Av faste Kulturminner i Norge*) ble etablert i 1975. Da startet en landsomfattende registrering av nyere tids kulturminner (kulturminner datert etter 1537). Formålet var å skaffe fram objektive, sammenlignbare opplysninger om faste kulturminner over hele landet.

Registreringene omfatter i prinsippet alle bygninger som er bygd før 1900. SEFRAK-registrerte bygninger er ikke lagt inn i Askeladden, men er tilgjengelig via Riksantikvarens karttjenester.

Tidligere Inderøy kommune var en av de første kommunene i Nord-Trøndelag som utførte registreringen. Arbeidet ble stort sett gjennomført i perioden 1980-1984. Det ble registrert i alt 628 objekter. De største gruppene er våningshus (300) og diverse uthus, som fjøs, staller og låver (104) Fullstendig register finnes i rapporten *Kulturminner i Inderøy kommune*. Rapport fra registrering av nyere tids kulturminner (1992).

6. Inderøy kommunes historie - spor og avtrykk

6.1. DEN ELDSTE TIDEN

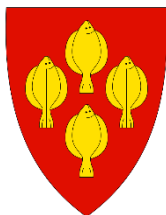
Den eldste tiden, eller førhistorisk tid, er en del av det kulturhistoriske bakteppet, også for en kulturminneplan som legger hovedvekten på nyere tids kulturminner. Derfor er det naturlig å peke på enkelte spor, og enkelte utviklingstrekk for Inderøy i denne perioden. Førhistorisk tid regnes hos oss fra ca 10.000 fvt og fram til ca 1030, til tida for kristningen av landet, og til skriftlige kilder gir oss informasjon om historien.

Steinalderen

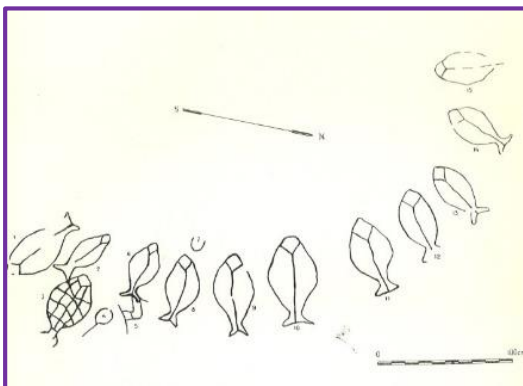
De aller eldste spor og avtrykk etter menneskelig virksomhet i vårt område består av helleristninger, eller bergkunst. Det er også gjort funn av redskaper og våpen, som pilspisser, dolker og øksehoder fra denne tiden. De eldste sporene finner vi i Kvennavika i Framverran. Dette er Nordens største samling av veideristninger med fiskemotiv. Motivet er definert som kveite/ flyndre. Vi kan se 12 av dem på rekke rundt en liten bergknaus.

I den senere tid er enda ei flyndre avdekket, litt utenfor den sammenhengende rekka. Helleristningene dateres til steinalderen (10.000 – 1800 fvt.), og kan være inntil 4000 år gamle (Yngre Steinalder). Da helleristningene ble utført, gikk strandlinja like nedenfor bergknausen hvor de befinner seg. Etter siste istid har det vært betydelig landheving, og i dag ligger helleristningene 34 moh. I nærheten er det også gjort funn av to steinsøkker og en bikonisk steinhakke fra samme tidsperiode.

Ingen ville ha lagt ned arbeid i å risse bilder av fisk i berget i Kvennavika, om ikke fisken var særdeles viktig for dem.

Motivet forteller at vi har med en fiske- og fangstkultur, eller veidekultur å gjøre. Skarnsundet var nok rikt på fisk, også på denne

tida. Bergkunsten i Kvennavika kan også fortelle oss noe om steinaldermenneskets behov for, og evne til å uttrykke seg. Flyndrene er framstilt både nøyaktig og naturtro. Den flotte utformingen av både enkeltfisker og

helhet kan indikere at noe rituelt har vært knyttet til kulturminnet.

Bronsealderen og jernalderen.

Overgangen fra steinalder til bronsealder (1700-500 fvt.) og jernalder (500 – ca 1050 evt.) faller sammen med det som ofte betegnes som jordbruksrevolusjonen i vår historie. I Norge finnes spor etter jordbruk allerede fra yngre steinalder. Men først når jern ble tatt i bruk til redskaper, kom det for alvor fart i jordbruket. Man begynte å

så og høste korn og holde husdyr. Bondekulturen ble etablert, og det er grunn til å anta at jord som ble dyrket den gang fortsatt er i bruk som jordbruksarealer i Inderøys kulturlandskap.

Bronse består av tinn og kopper. Forekomstene i Norge var små, så metallet måtte hentes utenfra. I bronsealderen begynte de som hadde makt og ressurser å bygge og ruste ut skip og dra på handelsferder nedover Europa. Med seg hjem brakte de metall, kostbare gjenstander og kulturimpulser.

Registrerte gravrøyser fra bronsealderen i Inderøy kommune er hovedsakelig fra eldre bronsealder. På den tida ble de døde gravlagt med jordisk gods i steinkister, innsatt i røyser. Det finnes flere skjelettgraver fra eldre bronsealder i Inderøy, men bare i en eneste grav er det funnet gjenstander. Dette funnet er fra en grav på Gjorv på Sandvollan, og består av et mannsskjelett, en bronsenål og en rund belteplate av bronse. Det er også registrert bergkunst fra denne perioden, f.eks. på Kloberget på Lyngstad. Dette er bergkunst som representerer bondekulturen.

Kjennskap til jern var utbredt i Europa fra 900-tallet fvt., men nådde ikke det nordiske området før på 500-tallet. I tidligere Inderøy kommune er det registrert en mengde gravrøyser fra jernalderen. Disse er konsentrert langs fjorden fra Røra til Straumenområdet, videre langs hele vestsida av Borgenfjorden. Mot Beitstadfjorden er konsentrasjonen størst i nord/nordvest og ellers finnes røyser spredt over resten av Inderøyhalvøya. Gravrøysene er først og fremst monumenter over høytstående personer med ressurser og makt.

Det mest oppsiktsvekkende funnet fra jernalderen er fra kvinnegraven på Hol, Sandvollan. Graven er datert til 400-tallet, det vil si yngre jernalder og folkevandringstid. Funnet består av ubrente bein av en kvinne og kostbare gjenstander som smykker, perler,

hefter og flere rikt dekorerte, sølvforgylte spenner. Gjenstandene er av meget høy kvalitet, og er sannsynlig vis importert fra sør i Europa.

I kvinnegraven fantes også redskaper som forteller om kvinners arbeids- og ansvarsområder. Mengden gjenstander, og kvaliteten på dem, forteller oss at kvinnen var av høy rang, og at Hol må ha vært en storgård, og kanskje et maktsenter på denne tida.

Middelalderen (500-1500 evt.)

I historisk tid får vi det først skriftlige kildematerialet. De første nedtegnelser var runer risset i tre, bein eller stein. De eldste funn i Norge er fra 400-600-tallet. De eneste kjente runene i Inderøy skriver seg fra middelalderen, og finnes i Sakshaug gamle kirke.

Tidlig middelalder, folkevandringstida (500-1100 evt.), var preget av uro, strider og omveltninger. I Inderøy finnes rester etter fire bygdeborger, som vitner om denne tida: Klingerhaugen og Åsa-kammen på Røra, Kverkillhaugen på Flaget og Storberget på Sandvollan. Å reise bygdeborger må ha krevd både organiseringsevner, ekspertise og tilgang på arbeidskraft.

Snorres kongesagaer og andre tekster fra 1200-tallet, som er basert på tidligere skriftlige kilder og muntlig tradisjon, gir oss informasjon

fra Vikingtida (800-1030). Her nevnes Sakshaug og Husabø (Hustad) som maktsentre i Eynafylket (Beitstad, Inderøy og Verran). Foruten eliten, hører vi om et samfunn av bønder og treller. Mosvik er nevnt i *Olav den helliges saga*, der det nevnes at Svein Jarl i 1015 gjemte seg tett innunder land for kong Olav som var på vei ut fjorden. På denne tida hørte Mosvik til Skeynafylket (Skogn, Ytterøy og Mosvik).

Middelalderkirkene

Våre mest verdifulle kulturminner fra middelalderen er uten tvil Hustad kirke fra 1165 og Sakshaug gamle kirke, som trolig ble vigslet av erkebiskop Eystein i 1184.

Sakshaug gamle kirke var fylkeskirke i Eynafylket. Den ble revet i 1873, etter at den nye Sakshaug kirke var tatt i bruk. Ruinen av

middelalderkirken ble gitt til Fortidsminneforeningen, som sørget for gjenoppbygging og omfattende restaurering (1925-1958). Kirken er ei steinkirke, bygd i normannisk stil. Her finnes rester av rikere dekor enn det som er vanlig på trønderske kirker fra samme tid. Dette

understreker den posisjonen Sakshaug gamle kirke hadde som fylkeskirke.

Hustad kirke er den minste av steinkirkene fra middelalderen i Trøndelag. Den ble antakelig reist som privatkirke i tilknytning til

Hustadgården like ved. Kirken er usedvanlig godt bevart, med de fleste vinduene intakt. På skipet er det tre rundbuede portaler. Vestportalen er rikest dekorert. Hustad kirke ble nedlagt som sognekirke, da en større kirke ble bygd på Heggstad i 1887.

Svartedauden

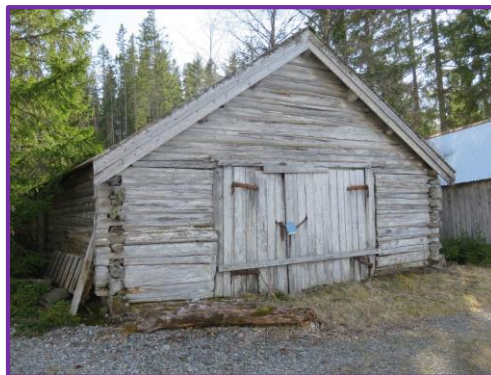
I 1349 rammet svartedauden landet. Mange steder var følgene katastrofale. Også vårt distrikt ble hardt rammet, og verst skal det ha gått ut over Mosvik. Her ble ca 70% av gårdene lagt øde. Først på 1500-tallet begynte folketallet å stige igjen, og nye gårder ble ryddet.

6.2. FJORDKULTUR

Slik fjorden var livsviktig for steinaldermenneskene i Kvennavika, har den også vært en sentral del av livsgrunnlaget for slektene som fulgte. I tillegg til fisken den ga, var fjorden den viktigste ferdselsåren, og har hatt stor betydning for frakt og handelsvirksomhet. For mange var fiske og jektfart et supplement til gårdsdrift og skogsdrift. For andre representerte det hovednæringen.

Langs fjorden finnes mange spor etter menneskers virksomhet. Noen går helt tilbake til førreformatorisk tid, slik som nausttuftene på Grønnesby, Hustad Østre og Ålbergssjøen.

Ved dagens strandlinje finnes naust fra flere tidsepoker. Naustet på bildet er et laftet naust fra Ålbergssjøen. Flere naust ligger i tilknytning

til strandsittersteder. Strand-sitterstedene er unike kulturmiljø som har vært viktige og naturlige knutepunkt for fiske, handel og transport, slik som for eksempel Hylla, Straumen, Saltvikhamn, Venneshamn og Vinjesjøen. I tilknytning til

enkelte av strandsitterstedene ble det også etablert industri.

Skipsfart fra vårt distrikt startet tidlig. I 1304 kom et norsk skip ved navn «Grandebussa» fra Nidarholm kloster til Lynn i England. En busse var et lasteskip som var i bruk i middelalderen. Skipet kan ha hatt navn fra Grande i Framverran. Den båttypen som dominerte i fraktttransporten var opprinnelig knarren, som utover 1500-tallet utviklet seg til det vi i dag kjenner som jektbåter.

Flest bønder, men også enkelte husmenn eide båter. Særlig på 1700 og 1800-tallet var det stor båtbyggervirksomhet på begge sider av Skarnsundet. Båter ble produsert både til eget bruk og for salg. I perioden 1856–60 ble det bygd 75 jekter i Inderøen fogderi, hvorav 34 ble bygd i Ytterøy/Mosvik og Verran. På Stor-Grande i Mosvik ble det fra 1860 til 1890-årene bygd rundt 40 jekter. I Inderøy var det jektbygging, blant annet på Kroks, Kjerkesvågen, Hylla og på Letnes.

Den klinkbygde jekta Pauline, som er den siste seilende jekt i verden, ble bygd på Letnes og sjøsatt i 1860. Den er klassifisert som et av de mest verneverdige fartøy i Norge, og vernes i dag gjennom bruk i turist- og formidlingsøyemed og ved forskning. Jekta eies i dag av Egge museum og har hjemmehavn på Kjerkesvågen, hvor Fjord- og jektnemnda står for drift og vedlikehold.

Jektene fraktet ved og trelast fra Mosvik, kalk og salt fra Inderøy. På 1800-tallet begynte stadig flere jekter å dra nordover med jordbruksvarer og trelast. På returen fraktet de tørrfisk og sild. Både jordbruks- og tømmeroverskudd førte til en blomstringstid for jektefarten i siste halvdel av 1800-tallet. Men rundt 1900 var jektfarten på nedtur. Da hadde dampskip, etter hvert motorbåter og ferje gjort sitt inntog på fjorden. Med stadig bedre veiforbindelser, og ikke minst med utbygging av jernbanen til Steinkjer i 1905, fikk fjorden gradvis mindre betydning som transportvei og ferdselsåre.

6.3. SKOG OG UTMARK

Skogen

Landskapet i Inderøy gir ikke rom for store sammen-hengende skogsområder. De største skogsområdene i kommunen ligger i Mosvik, hvor Vinje bruk er den største skogeieren. Eiendommen har i dag 38.000 da produktiv skog. Totalt areal med produktiv skog i kommunen er på 225 051 da, hovedsakelig granskog.

Allmenningsretten er kanskje den eldste rettsdannelsen her i landet. Allmenningen var skogteiger hvor hver bonde hadde beiterett og rett

til å ta ut trevirke og ved til eget bruk. Heien på Røra er den eneste allmenningen i tidligere Inderøy. Men inderøyningene har i lange tider hatt beite- og seterrett i allmenninger i Verran. I Mosvik har det vært skogsdrift i flere allmenninger fra lang tid tilbake. Sliper og Høyfoss allmenning, som i dag er statsallmenning, er ett eksempel.

I Inderøy ble skogen utover 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet svært uthogd. Årsaken var blant annet saltbrenning og kalkproduksjon. «Gælnversnatta» i 1837 tok også en del av skogen. Få gårder hadde på denne tida nok skog til hustømmer og ved, så mange måtte skaffe dette fra nabobygdene. Sorenskriver Jens Kraft skriver i 1845-48 om næringsveiene i Inderøy, at *prestegjældet for en stor del er blottet for skov*. (Andreas Ystad: Inderøyboka, bind 1, del 1).

Mot slutten av 1800-tallet, vokste skogen etter hvert til. Økt kunnskap bidro til bedre skogskjøtsel, og på begynnelsen av 1900-tallet begynte det igjen å bli god tilgang på tømmer og brensel. Dyrkingsskogbruket i Norge startet på slutten av 1800-tallet. Tørrlegging av myr og skogplanting ble viktig. I Nordre Trondhjems amts skogselskabs beretning for 1900 går det fram at 26.110 gran- og furuplanter er plantet av skolebarn i amtet. To år senere har skoler

og ungdomslag satt ned 47.620 planter. Gjennomsnittlig total utplanting per år i Inderøy kommune i vår tid er på 123.000 granplanter, og stående volum er mer enn tredoblet siden 1920-tallet. Selve

skogsdriften har endret seg mye fra den tiden alt arbeid var basert på manuell arbeidskraft og hest som trekk-kraft. Fram til midten av

1900-tallet var det svans, øks og barkspade som var skogsarbeidernes redskaper. Skogs-arbeidet var hardt arbeid, også fordi det gjerne var basert på akkord. Der det var lang arbeidsvei, bodde skogsarbeiderne i koier. På Sliper og Høyfoss allmenning var det tre koier: Torsvass-stua, Ålvass-stua og Koltjernstua. Torsvass-stua er i dag restaurert.

Det ferdigbarkede tømmeret ble fraktet med hest til nærmeste fløtningsmulighet, som f.eks. Kaldalselva og Mossa i Mosvik. For å få nok vann til tømmerfløtingen, ble det også bygd demninger. I dag kan man se rester av noen av disse damanleggene, men bare Koltjernerndammen er restaurert og intakt.

På 1950-tallet begynte maskinene å ta over for de gamle arbeidsredskapene. Omlegging til «moderne» skogbruk krevde skogs-bilveier, og tømmerbilene overtok for fløtinga. I dag er skogsdrifta stort sett full-

mekanisert, bl. a. ved bruk av hogstmaskiner.

Utmark er i prinsippet alt areal som ikke defineres som innmark. Mulighetene for å drive jordbruk i Norge har alltid vært begrenset, og bare omlag 3,2 prosent av landets totale areal er dyrket mark. Derfor har det vært viktig å utnytte utmarka til blant annet beite og slått, noe som har bidratt til et mangfoldig kulturlandskap. Mye av dette er i dag i ferd med å forsvinne. På grunn av endringer i jordbruket, blir ikke utmarksressursene utnyttet slik de en gang ble, og mange steder gror kulturlandskap igjen.

Seterdrift. I Inderøy var det forholdsvis lite utmark som var egnet for setring. Derfor hadde Inderøyningene helt fra 1700-tallet skaffet seg seterrett i Nordfjellet i Verran. Hver sommer ble buskapen fraktet til seters over fjorden. I Inderøyboka, bind I, er det listet opp 67 setre i Nordfjellet, hvor Inderøyningene hadde seterrett. I Inderøy fantes det også setre, f.eks. i allmenningen og på gårdeiendommer på Røra. I Inderøyboka er det listet opp ni Røra-setre.

Med etablering av meierier, avtok seterdriften utover 1800-tallet. Alle de 12 Inderøysetrene i Sandseter allmenning var nedlagt innen 1880-90-åra. Seterdriften på Nordfjellet ble tatt opp igjen på 1930-tallet, men da for kjøttfe.

En opprustning av setra på Todalen de senere år, gjorde det igjen mulig med melkeproduksjon der i en tiårsperiode. Gamle stier ble ryddet, og driverne på setra gjorde en viktig jobb med å ta imot folk, servere seterkost og formidle gamle tradisjoner både til skoleelever og andre besøkende. I dag er seterdriften lagt ned.

Ved inngangen til 1800-tallet var det i alt 32 setre i drift i Mosvik. På begynnelsen av 1930-tallet var det bare Trosetsetran og Hamnasetran som var i drift. Bygningene på Hamnasetran ble restaurert i 2016.

Samisk bosetting. I Nord-Trøndelag er sørsamisk bosetting dokumentert fra 15-1600-tallet. De første samene slo seg ned for kortere perioder i avsides områder. Etter hvert ble de mer fastboende bygdesamer, drev jord og hadde husdyr. De drev ikke reindrift på linje med flyttsamene, men kunne ha noen få dyr. Mange hadde attåtånering som fiskere eller håndverkere.

I Volhaugen, mellom Røra, Verdal og Sparbu, er det dokumentert samer i det såkalte Finnemantallet fra 1686. Finnheimen på nordsida av Leklemsvatnet på Røra har vært samisk boplass i perioden 1865-

1916. Samene her hadde rein og drev litt jordbruk. Samiske boplasser i Mosvik/ Framverran fantes i Trosetkleiva, Sundsetvika, Selsehtvika, Skavdalen og Finnvika. På Skavdal (også kalt Finnheimen) er det tydelige spor etter bygninger og jordbruk fra ca 1850. Her levde samme samefamilie en tredveårsperiode.

6.4. GÅRD OG Plass

Jordbruket har helt fra førhistorisk tid vært en sentral næringsvei i hele kommunen. Det eldste landbruket ble etablert i nærheten av fjorden. I landskapet finnes spor fra både bronsealder og jernalder, som vitner om tidlig bosetting i kommunen.

Jordbruket i Inderøy har vært basert på korn- og grasproduksjon, dyrking av poteter og noe bær-, frukt- og grønnsakproduksjon. Så lenge gårdsdriften var basert på manuell arbeidskraft, var det stort behov for arbeidsfolk på gårdene. I vikingtida drev bøndene jorda med trelle som arbeidskraft. Senere ble jorda drevet med hjelp av husmenn, som hadde arbeidsplikt på gårdene. Etter hvert kunne husmennene kjøpe seg fri og bli småbrukere med egen jord. I Inderøy kommune finnes mange nedlagte husmannsplasser, mens mange av de eldre gårdsanleggene fremdeles er i bruk.

Mange gårder har en lang, dokumentert historie, og flere storgårder har historisk og samfunnsmessig hatt en sentral plass, ikke bare lokalt, men enkelte også i regional og nasjonal sammenheng. I tidlig kristen tid var gårdene eid av kirken. Etter reformasjonen ble eiendommene overført til kongen som krongods. Først etter 1750 ble mye av krongodset solgt til private eiere.

I dansketiden (1380–1814) ble Inderøy administrasjonssentrum for Nordre Trondhjems Amt med amtmann, sorenskriver og fogd i bygda. **Sund gård** var amtmannsgård fra 1818 til 1900, **Vika gård** var sorenskrivergård i perioden 1813-1856 og gården **Sundnes** var fogdgård fra 1550. Det største gårdsbruket i kommunen, **Vinje bruk** i

Mosvik, nevnes i Aslak Bolts jordebok fra 1430-tallet. Gården **Rostad** nevnes første gang i manntallet i 1520. Statsminister Ole Richter eide gården i perioden 1862 – 1888.

Gårdsanlegget

Det tradisjonelle gårdsanlegget i Inderøy, som i resten av Trøndelag, er definert ved firkanttunet, med den karakteristiske, tømrede trønderlåna og driftsbygninger i varierende antall. I utkanten lå ofte smie, eldhus og jordkjeller.

Gården Bragstad på Sandvolla er et godt eksempel på den typiske trønderske gårdsarkitekturen:

Endring i driftsformer, med bl.a. bruk av svære landbruksmaskiner, gjør at eldre driftsbygninger ikke lenger er like godt egnet som før. Eldre bygningstyper er gått ut av bruk og nye er kommet til. Vi ser nå helt andre dimensjoner på driftsbygningene enn tidligere. Disse er det ikke plass til i det gamle firkanttunet, og de må som regel føres opp i utkanten av eldre gårdsanlegg. Den gamle trøndertun-arkitekturen blir mange steder utfordret, med ombygging eller rivning som resultat.

Husmannsvesenet

En husmann var en som bodde på en husmannsplass med eller uten jord. Først fra tidlig 1700-tall ble det vanlig at husmenn fikk rydde jord i utmarka. Husmennene hadde arbeidsplikt hos gårdeieren. Utover 1700-tallet kom flere forordninger som ga husmennene tryggere leievilkår, og i 1851 kom en lov vedrørende «Husmandsvæsenet». Likevel forteller husmannskontraktene om harde kår for husmennene.

Da krongodset etter 1750 ble privateid, ble det ryddet mye nytt jordbruksland. Behovet for arbeidskraft var stort, og antallet husmenn økte. Det var også god tilgang på arbeidskraft, da befolkningsøkningen på 1700-tallet var stor. Antall gårdbrukere endret seg lite i løpet av 1800-tallet. Men tallet på husmenn økte. I 1755 var det 95 husmenn i Inderøy. I 1865-75 hadde antallet økt til ca 600. Tallet på gårdbrukere økte i samme periode med 16. I folketellingen fra 1801 opplyses det at det var totalt 59 husmenn i Mosvik sogn, hvorav 24 tilhørte Vinje bruk.

I motsetning til 1700-tallet, med stor befolkningsvekst, var tidlig 1800-tall preget av nedgangstid på grunn av perioder med uår og hungersnød. Folketallet gikk ned, senere også på grunn av utvandring til Amerika. Samtidig var også mennesker på flukt fra trange kår internt i landet. På 1830-tallet kom mange gudbrandsdøler og slo seg ned på Innherred. Til bygdene i dagens Inderøy kommune kom det mange fra Gausdal, med håp om bedre kår for seg og sine. Familier som kom fikk mulighet til å rydde jord og bli husmenn. Ved Røsvatnet i Framverran ble det etablert seks husmannsplasser. Familiene her livnærte seg av jordflekken de fikk dyrke og av fiske på fjorden. Plassene ble fraflyttet i løpet av 1890-tallet, og i dag er det bare hustufter igjen.

Nedre Nettet, som i dag er en del av Mosvik museum, er et godt eksempel på den tradisjonelle husmannsstua, som var en bygning med boligdel i den ene enden, og rom for husdyr i den andre.

Fra 1875 og utover var samfunnet i rask endring. På bygda bidro nye drifts- og arbeidsmåter, nye redskaper og maskiner, til redusert behov for manuell arbeidskraft. Byene vokste, det ble etablert industri, og det ble flere offentlige oppgaver. Husmenn kunne få seg annet arbeid enn pliktarbeidet på gårdene, samtidig som mange utvandret til Amerika. Mange husmannsplasser stod etter hvert tomme. Fra 1880-tallet fikk mange husmenn kjøpe plassjorda, og det ble flere selveiere med småbruk. De fleste steder opphørte husmannsvesenet fra 1900 og fram til 1930. Fra 1928 fikk husmennene lovfestet rett til å innløse sine husmannsplasser og få dem matrikulert.

6.5. JORDBRUK OG NÆRING

Allerede i steinalderen begynte mennesker å rydde og dyrke jord her i landet. Det eldste jordbruket kalles høstingsbruk, hvor feet beitet på det de fant i naturen. Med jernalderens forbedrede redskaper ble det etter hvert større muligheter til å rydde åkerland og dyrke jorda.

Inderøybygdene er godt egnet for kornproduksjon, og bygg var lenge det vanligste kornslaget. Etter hvert ble det også dyrket havre og hvete. På Mosviksida lå ikke forholdene like godt til rette for kornproduksjon, og egnet jordareal var begrenset. Her ble også jordbruk en hovednæring, men med større vekt på storfe-, geite- og sauehold.

Poteten ble ikke innført i Norge før på 1700-tallet, men det tok tid før den fikk særlig utbredelse. *«Jordbruket føre 1770 viser lite teikn til noko større brigde eller framsteg i noko lei. Det var om lag same driftsmåtane århundre etter århundre – heilt frå sagatida og fram til ikr. 1770»* (A. Ystad. Inderøyboka, bind I). 1700-tallets befolkningsvekst, og krig, hungersnød og uår først på 1800-tallet, satte for alvor fart i potetdyrkinga, som bidro til å hindre ren «sveltihel» for mange mennesker.

Utover 1800-tallet er jordbruket i bygda preget av utvikling og framgang. Opplysningstida fikk betydning, bl.a. gjennom gradvis skolering og økt kunnskap. Blant annet lærte bøndene bedre dreneringsmetoder. I Inderøy var både Herman Løchen på Sundnes og Jørgen Richter på Rostad foregangsmenn på området. Mot slutten av 1800-tallet ble det på landsbasis etablert flere landbruksskoler. I 1884 ble det etablert hagebruksskole på Røra. I 1895 var det oppstart for Mære landbruksskole. Her ble det undervist om nye kornslag, bedre husdyrraser og mer effektive dyrkingsmetoder. Blant annet begynte mange bønder med et intensivt vekselbruk.

Den første store forbedringen av jordbruksredskaper var kanskje da harven fikk jerntinder i stedet for tretinder. Plogen ble også forbedret, med veltefjøl av jern. Den første treskemaskinen i Inderøy ble trolig laget lokalt på midten av 1800-tallet, mens motorisert treskemaskin kom først på 1900-tallet. Etter hvert ble jordbruket mer og mer mekanisert. Både mekaniseringen og intensiveringen av jordbruket utover på 1900-tallet, ga økt produksjon av

jordbruksprodukter. Samtidig har bruk av kunstgjødsel og stadig mindre bruk av utmarka ført til store endringer i næringsforholdene, noe som har gått ut over det biologiske mangfoldet.

Næring med basis i landbruket

Mens landbruk er hovednæringen i Inderøy kommune, har andre deler av kommunens næringsliv i lang tid vært knyttet til landbruket gjennom næringsmiddelindustri, som i stor grad har basert seg på råvarer fra distriktet

Meieri. Foredling av melk foregikk tradisjonelt der melka ble produsert, på gårdene. På 1830-tallet ble det første ysteriet og meieriet i Mosvik etablert på Vinje Bruk. Senere ble det meieridrift flere steder, bl.a. i tilknytning til Karlsens landhandleri i Framverran. I 1850 ble det første meieriet i Inderøy etablert på Sundnes. Det handlet først om å utnytte gårdens egen melkemengde, men etter hvert begynte de nærmeste gårdene også å levere melk til Sundnes, og her var det drift fram til i 1919. I samme tidsperiode ble det etablert meieri i flere av grendene, som på Røra, Sandvolla og Utøya. I 1935 ble mange av meieriene i bygda slått sammen, og Inderøy meieri kom i drift på Straumen.

Brenneri. Etter forbud mot fri brennevinsbrenning fra 1757, kom det nye lover først på 1800-tallet. Bare eiere og brukere av matrikulert jord på landet og innehavere av borgerskap i byene fikk nå tillatelse til å utvinne sprit.

Det ble anlagt brenneri på Vinje bruk i 1829. Sundnes brenneri kom i drift i 1844. Begge steder var produksjonen basert på poteter. I 1912 overtok A/S Sundnes Brenneri drifta på Sundnes, og etter hvert ble produksjonen utvidet med framstilling av potetmel og andre potetbaserte produkter. I dag er det HOFF Norske Potetindustrier som driver fabrikken på Sundnes. Brennerivirksomheten ble lagt ned i 2018.

Senere etableringer. Av senere etableringer med basis i råvarer fra landbruket, er Inderøy slakteri AS, som ble etablert i 1938. De er mest kjent for sitt Inderøysodd. Samme år ble AS Røra fabrikker, tidligere

Trønderfrukt, etablert, med produksjon basert på frukt og bær. Av nyere dato er AS Røra bakeri, med flatbrødbakst og med soddets følgesvenn, skjenning, som sitt hovedprodukt.

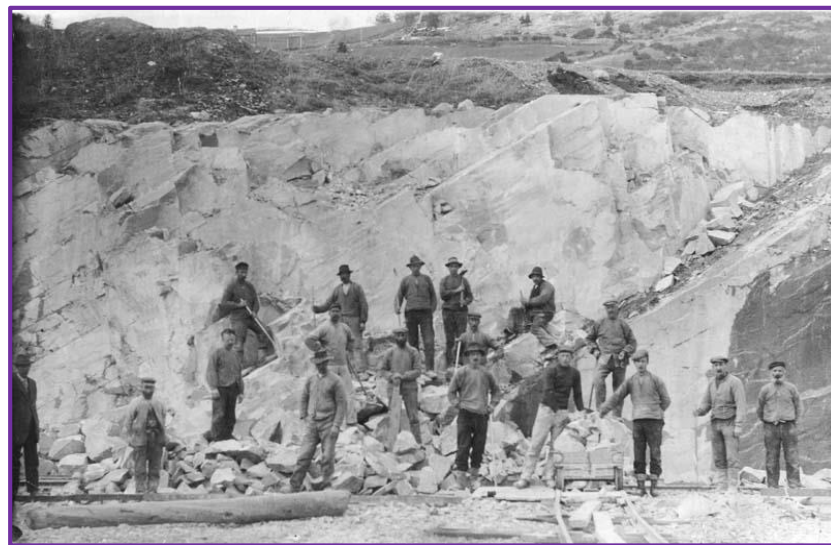
I denne sammenhengen må også *Den Gyldne Omvei* (DGO) nevnes. DGO er en sammenslutning av småskalaprodusenter og reiselivs-aktører. Her produseres ost, kjøttvarer, bakst, akevitt og øl mm.

Ved **Norsk Protein** i Framverran foredles slakteriavfall til gjødsel, pelsdyrfor og produkter for kraftforindustrien.

Andre næringer

Kalkbrenning. Av tidlig næringsvirksomhet har kalkutvinningen i Inderøy vært viktig. Navnet «Limomnan» og «Limåkeren» på Ness,

forteller oss om kalkbrenning i området. Ved Hylla skal det finnes tufter etter gamle limovner, hvor bøndene brente kalk til eget bruk og litt for salg. Kalken ble brukt både til bindemiddel og murpuss. På

slutten av 1800-tallet ble det etablert industriell utvinning av kalk både på Hylla og Straumen, og limovnene på gårdene gikk ut av bruk. I Nessberget kom industriell kalkproduksjon i gang i 1873 og varte til 1920-tallet. En periode produserte de også drenerør og teglstein. I 1897 ble det etablert moderne kalkverk nær Hylla på Røra. Kalkverket er fremdeles i drift. Produksjonen ivaretas dag av Franzefoss bruk. På Troset nedre og Sundseth øvre i Mosvik er det også spor etter dagbrudd fra kalkutvinning. Det finnes lite dokumentasjon om virksomheten, men her er det synlige spor etter uttak fra den samme kalkåra som kalksteinsbruddene i Tromsdalen i Verdal og på Ytterøy.

Kvernsteinsproduksjon. På Hamran i Mosvik er det spor etter produksjon av kvernstein, i form av dagbrudd flere steder i fjellet. Her ligger det i dag flere ferdighogde steiner. På Mosvik museum finnes en håndkvern som skriver seg herfra, og som skal ha vært i bruk så sent som under andre verdenskrig.

Saltbrenning. En gang i tida var salt dyrebar vare. Før det ble import av salt til Norge, var det vanlig at folk brente salt til eget bruk. Allerede i vikingtida ble det brent salt her i landet. Fra 1700-tallet finnes det dokumentasjon, blant annet fra rettstvister, om rettigheter i forbindelse med saltbrenning i Inderøy. Det ble etter hvert vanlig at flere bønder gikk sammen om større saltkjeler og produserte salt for salg. Mange stedsnavn i kommunen vitner om saltproduksjon og utførsel av salt, som for eksempel Saltvikhamn, Saltbuberget og Saltbuvika.

Trelast. Skogsdrift og trelastindustri har vært, og er fortsatt en viktig næringsvei i kommunen. I Mosvik var det allerede på 1650-tallet åtte gårdssagbruk i drift. De første sagene var oppgangssager. På 1800-tallet ble sirkelsaga tatt i bruk. Sagbrukene var vandrevet og plassert i tilknytning til elv, gjerne i kombinasjon med møller. Etter hvert ble det opprettet gårdssager i flere grender. For eksempel var Koaelva på Røra grunnlag for drift av Lomsaun-saga, som ble bygd i 1880 og var i bruk fram til 1930.

I løpet av 1800-tallet fikk vi en oppblomstring av industri knyttet til treforedling. På tidlig 1900-tall ble det etablert større, moderne sagbruksbedrifter i Mosvik sentrum og i Vestvik. Lorentsen Trevare-fabrikk ble etablert i 1923 og er den eneste trevarebedriften som fremdeles er i drift. I 1971 ble bedriften videreført i Norsk Limtre AS.

Sagbruket som ble etablert på Kjerkesvågen i 1912, utviklet seg etter hvert til å bli en moderne storbedrift innen trelastproduksjon. Etter en brann i 1977 ble det flytting til Steinkjer. Bedriften har i årenes løp ekspandert og opprettet avdelinger flere steder under navnet Kirknesvaag Sag & Høvleri AS. I 1999 ble konsernet InnTre AS etablert med Kirknesvaag Sag & Høvleri AS som et selskap, med hovedvirksomheten lagt til Steinkjer.

Sundsøy sagbruk, senere Inderøy trelast AS ble etablert på Sundsøya i 1942. På 1970 tallet var det stor produksjon av fiskekasser. Senere ble det satset mer på vanlig skurlast. Sagbruket var i drift til 1992, høvleriet til 1997 og trelastutsalget til 2001. Etter at virksomheten ble lagt ned, ble sagbruksbygningen etter hvert overtatt av privat eier, som tok den i bruk til andre formål. Fra 2010 ble SAGA pusset opp, og fra 2012 er den utviklet til et internasjonalt fotosenter med hotell, restaurant og hybelutleie.

Vannkraft ble ikke bare nyttet til sagbruk. Kornmøller, eller kverner, var også vandrevet. Den eldste nedtegnelsen om fossekverner finnes i Aslak Bolts Jordebok fra 1420. I skattelistingene for amtet i 1620 er det listet opp 71 bekkekverner. Utover 1800-tallet ble mange kverner nedlagt. Andre var i bruk til langt ut på 1900-tallet. Kverna som ble bygd ved Koaelva på Røra i 1902, var i bruk til 1912.

Maling av korn ble etter hvert sentralisert. Det ble bygd større kvernbruk ved fosser med mer stabil vannføring enn i småbekkene, både i Verdal og Steinkjer. Etter hvert som veiforbindelsene ble bedre, tok de større kvernene gradvis over maling av kornet til bøndene i Inderøy.

I nyere tid er vannkrafta også benyttet til å produsere elektrisk kraft. I Mosvik ble Meltingvatnet regulert for utbygging av Mosvik kraftverk i 1984. Senere er det bygd et minikraftverk, basert på vannkraft fra bekken som tidligere drev en mølle ved Hindbergaunet i Framverran.

Mølnmuran. I 1885 sørget Johan Martin Helgesen for å få satt opp et kvernbruk i Straumen. Kverna var drevet av kreftene i tidevannsstrømmen som gikk inn i Borgenfjorden og ut igjen to ganger i døgnet. Mølla var i drift fra 1885 - 1892. Møllehuset ble revet i 1915, men murene som stod igjen, Mølnmuran, er restaurert etter initiativ fra frivillige ildsjeler på Straumen.

Bunadsaum A/S er en bedrift som formidler lokal og regional historie ved sin produksjon av Nord-Trønderbunaden, eller Floanbunaden, som den kalles lokalt. Etter en omfattende og møysommelig registrering av eldre plagg i fylket på 1920-tallet, startet Hjørdis Halmøy Floan produksjon av Nord-Trønderbunaden for kvinner i 1938, for menn i 1978. Produksjonen av Nord-Trønderbunaden er fortsatt i drift, og hittil drevet av tre generasjoner kvinner, alle etterkommere etter grunnleggeren.

6.6. KIRKENE

Kristningen av Norge og rikssamlingen var to prosesser som gikk parallelt. Kristningen foregikk over lengre tid, men tidfestes gjerne til Kong Olav Haraldssons død i slaget på Stiklestad i 1030. Etter slaget ble kristendommen landets offisielle religion. Kong Olav ble kanonisert, og *Olav den hellige* ble et nasjonalt symbol.

Helgenstatusen bidro til kirkens gjennomslagskraft, og oppbyggingen av en landsomfattende kirkeorganisasjon bidro også til å styrke rikskongedømmet. Nidaros får rang som erkebispesete i 1152, og det reises mange kirker i Trøndelag på 11- og 1200-tallet. Middelalderkirkene i Inderøy ble reist på denne tida. Sakshaug gamle kirke ble innviet av erkebiskop Øystein i 1184, og Hustad kirke er datert til 1165. Begge kirkene er automatisk fredet og eies i dag av Fortidsminneforeningen.

Kirkene er viktige kulturminner som gjennom hundreårene har vært sentra for åndsliv og kulturliv. Kirken ble en del av et europeisk fellesskap, som formidlet nye ideer, kunnskap og holdninger.

Både på landsbasis og i Trøndelag er perioden 1850 – 1910 den mest intensive kirkebyggingsperioden etter høymiddelalderen. Dette skyldtes økt folketall og en ny lov av 1851 som krevde at en kirke skulle ha plass til 30% av sognebarna.

Bortsett fra Salberg kirke (1715), er alle de «nye» kirkene i kommunen fra denne tiden. Det ble reist nye kirker på Sakshaug (1871), på Heggstad (1887), på Vinje (1884) og i Vestvik (1905).

6.7. INDERØYLANDSKAPET ET KULTURLANDSKAP - STIER OG FERDSELSÅRER

Her er Harmoni, Idyl. Ingen Voldsomheder. Lange rolige Udsyn mot Syd, -Vest og Nord. I Horisonten de blaa, bløde Linjer af Bjerge og Aaser. Nedenfor mørke Løvskoge, lyse Marker og grønne Enge strøet omkring hverandre, Og indimellem skyder Fjordene seg, de mange Fjorde, i Bugter og Kroger, dannende Tanger og Øer og Næs og Sund. (Peter Egge, om Inderøylandskapet, 1860-tallet. Sitat fra Per Fuglum: *Ole Richter*, 1958)

Kulturlandskap er en helhetlig måte å se landskapet på, hvor natur, kultur, historie og dagens aktivitet og mennesker inngår. Dyrkingslandskapet, skogen og nærhet til fjorden er grunnelementer i kommunens kulturlandskap. Fornminner, middelalderkirker, gårdsanlegg og nyere tids kulturminner utfyller kulturlandskapsbildet.

Topografien i tidligere Mosvik og Inderøy kommuner er forskjellig. I Mosvik er landskapet preget av sammenhengende skogsområder med bebyggelse langs fjorden. I Mosvik sentrum og Framverran er det åpne landbruksarealer. Her ligger også hoveddelen av bosettingen. På Inderøysida av fjorden ser vi et mer sammenhengende kulturlandskap med en mosaikk av dyrket jord, skog og bosetting. Samspillet mellom landskapet, fjorden og lyset, er grunnlag for vakre kulturlandskap, som gjennom tidene har inspirert både forfattere og billedkunstnere.

På Inderøysida av Skarnsundet går kulturlandskapene over i hverandre og vitner om langvarig bosetting og dyrkingsjordbruk. Ett av dem er dyrkningslandskapet Bragstad - Gjørvi - Hustad, som går

langs Borgenfjorden fra Bragstad og over til Hustad og Hustadlandet ved Beitstadfjorden. Her ligger Hustad kirke fra 1165 og mange tradisjonelle gårdsanlegg.

Det særdeles innholdsrike kulturlandskapet på Sakshaug består av det gamle tettstedet Straumen med et omland av dyrkingsjord: Fra Sund over Venna til Sundnes, Sakshaug og Berg (Sakshauggrenda). Sakshaug var i gammel tid sentrum og administrasjonssted i Eynafylket, med Sakshaug gamle kirke som fylkeskirke. I dag ligger kommuneadministrasjonen på Venna.

Vinje i Mosvik er navnet på den største gården i kommunen, Vinje Bruk. Det er også navnet på det vidstrakte kulturlandskapet (Vinnan) som strekker seg fra selve gården med Mosvik kirke og videre ned til det gamle strandsitterstedet Vinjesjøen, hvor det tidligere kommunesenteret lå. Både landbruk og skogsdrift er sentralt i dette kulturlandskapet.

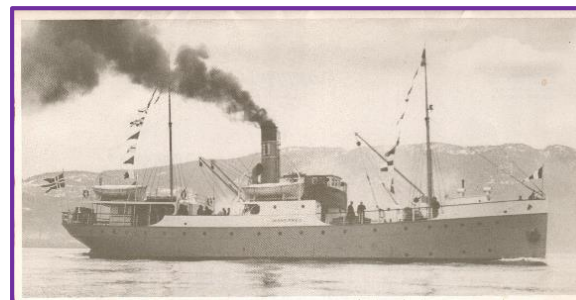
Stier og ferdselsårer. Den tidligste ferdselen på land foregikk til fots og etter hvert på hesteryggen. Ferdselen var størst langs fjorden, hvor stier gikk mellom gårder og grender. Da hestevogn ble tatt i bruk og motorisert ferdsel etter hvert ble en realitet, var ikke de gamle stiene lenger egnet. Spor og tråkk grodde igjen og ble glemt. I senere tid er det gjort en stor frivillig innsats for å rydde og gjøre mange av de gamle stiene og ferdselsårene tilgjengelige igjen. Gamle vandreveier er ryddet, og det er satt opp informasjonstavler og skilt som viser til tidligere bosetting og virksomhet langs stiene, og til plante- og dyreliv i området.

6.8. SAMFERDSEL, REISELIV OG OFFENTLIG VIRKSOMHET

Sjøveien. Fjorden var fra de tidligste tider den viktigste ferdselsåren for folk på begge sider av Skarnsundet. På Innherred har frakt av folk og gods gjennom tidene foregått med knarr, jekt, og etter hvert med dampbåt og motorbåt. Jektfarten var sentral både i fjordtrafikken og

kysttrafikken. I Trøndelag var det alt på 1500-tallet en utstrakt jekttrafikk mellom Trondheim og distriktene rundt. På 1800-tallet begynte stadig flere jekter å dra nordover med jordbruksvarer og trelast. På returen fraktet de tørrfisk og sild. På grunn av et utbedret veinett og utbygging av jernbanen til Steinkjer, fikk fjorden gradvis mindre betydning som transportvei og ferdselsåre

Den første rutebåten på fjorden var hjulbåten *Innherred*. Den ble sjøsatt i 1855, og gikk først mellom Sundnes og Trondheim. Senere

hadde den anløp flere steder. I 1865 kom Stenkjær Dampskibs-selskap med *D/S Kong Oscar*, og flere båter fulgte, etter hvert som trafikk-

grunnlaget økte. I tillegg til å frakte reisende, var det frakt av varer, post, og til og med krøtter. Rutebåtene langs Trondheimsfjorden hadde anløp i flere havner på begge sider av Skarnsundet.

Ferjesambandet Vangshylla - Kjerringvik ble opprettet i 1958, med Innherredsferja AS som operatør. Ferja anløp også Venneshamn fram til 1968, da veien mellom Venneshamn og Kjerringvik ble åpnet. Ferjetrafikken over Skarn-

sundet ble nedlagt i desember 1991. Da ble Skarnsundbrua åpnet. Den siste ferja var *MF «Skarnsund II»*

Veiforbindelser. Den eldste forordningen som gjelder vei her i landet, kom i 1636. Den påla bøndene å «forandre og forbedre veiene». I 1684 kom «Forordning om skydsferd tillands og til vanns samt gjestgiverier i Norge».

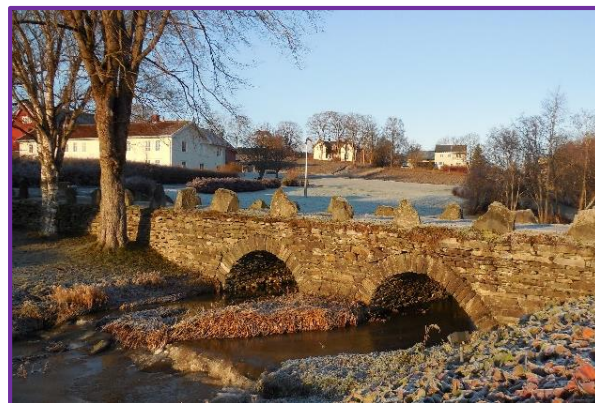
I 1749 skal Proprietær Chr. Wittrup på Sundnes ha skaffet seg en gig (også kalt Chese og Cassie) med to hjul, sannsynlig vis det første hestekjøretøyet som gikk på hjul i bygda. Men den første ordentlige kjøreveien kom først ca 20 år senere. Veien gikk fra Salberg over Flaget til Straumen.

Den første brua over Straumen ble bygd i 1860/61. I 1905, da jernbanen forbi Røra ble åpnet, var også ny veiforbindelse Røra-Straumen ferdig. Denne gikk, som i dag, over Lensmyra og langs Borgenfjorden. Strekningen Straumen - Utøy fikk vei i 1780-åra. Den gikk forbi Sakshaug gamle kirke. Kjørevei for strekningen Straumen – Sandvollan – Vist ble bygd i 1815 – 1820. Ny vei Straumen - Vangshylla ble åpnet i 1930.

Den 25.juni i 1910 skal den første bilen ha gått fra Steinkjer til Sundnes. Bilvei over skogen fra Mosvik til Leksvik åpnet ca 1960. I 1968 kom det vei mellom Kjerringvik og Venneshamn, som knyttet Mosvik sammen med Framverran.

I forbindelse med utbygging av veinettet, ble det bygd bruer over flere elver og bekker. Noen av disse steinhvelvbruene står ennå, og vitner om godt utført murerhåndverk.

Gode eksempler er den verneverdige Strømmen bro, eller Muusbrua,

som ble bygd over Granaelva i 1815 (Se bildet), og Bålenget bru over Osbekken på Røra fra 1770. Bålenget bru ble restaurert av en gruppe frivillige i 2003.

Tidevannstrømmen, Straumen, var i lange tider en utfordring med hensyn til samferdselen mellom Inderøya og Røra. Den eneste måten å krysse Straumen på, var med robåt eller ferje. Både Sundfær og Ness har i gammel tid vært ferjemannsgårder. På 1850-tallet begynte

tanken om bru over Straumen å ta form. Hermann Løchen var, som ordfører, en av pådriverne. Dagens jernbru, som ble åpnet i 1958, har to forløpere. Den første brua, ble åpnet i 1861, den andre i 1908.

Begge bruene hadde påler av tre, og begge ble hardt angrepet av pålemark, og måtte etter hvert rives og erstattes.

En helt annen type bru forbinder i dag de tidligere kommunene Mosvik og Inderøy. Skarnsundbrua var ved åpningen i 1991 verdens lengste skråkabelbru i betong.

Før bilen ble allemannseie, var rutebilene et transporttilbud brukt av folk flest. Bussen har derfor spilt en sentral rolle i folks hverdag. Rutebiltrafikken utviklet seg fra først på 1920-tallet. I dag er tidligere tilbud mange steder redusert, eller lagt ned.

Reiseliv

Allerede kongene før middelalderen hadde sørget for vertshus langs hovedveiene. Fra middelalderen var bøndene pålagt å sørge for skyss til kongen og kongelige embets- og ombudsmenn. En forordning i 1648 fastsatte blant annet at det for hver mil skulle være skyss-stasjon og for hver tredje mil vertshus. På den tida var det skyss-stasjoner på Korsen, Sandvollan, Norem, Sakshaug, Hellem og i Venneshamn. Gjestehusene kunne også ha øltapperi. Øl kunne i prinsippet bare selges til reisende, og ikke til bygdebefolkningen.

Pilegrimsreiser og overklassens dannelsesreiser er kanskje det nærmeste vi kommer turisme i gamle dager, uten at vår kommune ble særlig berørt av det. Turisme i form av reiser for opplevelsens skyld, var det nok få som hadde mulighet til. Først rundt 1860 nevnes kulturpersonligheter som besøker Inderøy, blant andre Peter Egge, Bjørnstjerne Bjørnson, Aasmund O. Vinje, P. Chr. Asbjørnsen og Ole Bull. De er alle gjester på storgårder som Sundnes, Rostad og Vinje. Kanskje kan disse besøkende defineres som tidlige turister i Inderøy?

I boka *I hjertet av Trøndelag*, en slags reisebeskrivelse eller turist-guide for Innherred (Nord-Trøndelag Presse- og Reklamebyrå, 1929), forteller den reisende at middagen skal inntas på skyss-stasjonen hos

Elling Næss på Sakshaug. Dette forteller oss om ei ordning som varte til langt ut på 1900-tallet.

Etter andre verdenskrig begynte «vanlige folk» gradvis også å få råd til ferieturer. Det var gjerne bilturer, mange etter hvert med campingvogn, og det ble etablert flere campingplasser i kommunen. I dag er følgende campingplasser i drift: Koa Camping, Stornesøra Fjordcamping, Gipling Caravan og Mosvik Camping.

I Norges bebyggelse (1956) skriver Ole H. Sæteraas om Mosvik: *Hverken sommer eller vinter er her noe turistliv. Bygda ligger for avstengt og ukjent for utenverdenen. Selv tyskerne så seg ikke råd med å komme fram hit. Men det er meget vakkert i Mosvik med fjell og li og fjord.*

Mye har forandret seg siden den gang. Det gjelder også reiselivet i hele kommunen. Økningen har vært størst siden 1990-tallet. Det er etablert flere overnattingssteder og spisesteder, og nye attraksjoner er kommet til. Sammenslutningen «Den Gyldne omvei» har bidratt sterkt til dette, gjennom felles markedsføring av blant annet småskalaproduisert mat og drikke, tilbud om bespisning og overnatting, kystkultur, kunst og håndverk, omvisning i middelalderkirkene mm. Reiselivet er blitt en viktig del av næringslivet i kommunen også mer indirekte, ved ringvirkningene det gir for forretningslivet generelt.

Offentlig virksomhet

Inderøy kommune ble opprettet ved innføring av formannskaps-lovene i 1837. Inderøys første ordfører var Lorents Oxaal. I 1907 ble kommunen delt i Inderøy, Røra og Sandvollan kommuner eller sogn. I 1962 ble disse igjen slått sammen til Inderøy kommune. Kommunen ble utvidet fra 2012, da den ble slått sammen med Mosvik kommune. Mosvik hadde tidligere også hatt forskjellige kommunegrenser: Fra 1837 var Mosvik og Verran en del av Ytterøy kommune. Dette var

knyttet til grensene for kirkesognet, slik det hadde vært fra 1500-tallet. Den første ordføreren var Anthon P. Jenssen. I 1865 ble Ytterøy egen kommune. Det samme ble Mosvik og Verran kommune, som eksisterte fram til 1901. Mosvik og Verran kommune ble delt i de to kommunene Mosvik og Verran i 1901, og i 1968 ble Framverran overført fra Verran til Mosvik kommune.

Kommunalt selvstyre. Før Formannskapslovene av 1837 trådte i kraft, var ikke selvstyret på bygda særlig godt utbygd, men det fantes bygdekommisjoner for både skolesaker og fattigvesen. Noe samlet kommunebudsjett fantes ikke. Med formannskapslovene ble det skapt et apparat som gjorde en gradvis overgang fra embetsstyre til folkestyre mulig. Stemmerett var det i første omgang presten, de kondisjonerte og bøndene som fikk, og allmenn stemmerett for alle, inkludert kvinnene, ble først vedtatt i 1913.

Offentlig virksomhet er den virksomheten som staten, fylkeskommunen og kommunene har ansvaret for. Helse, sosiale tjenester og skole ble de tre største ansvarsområdene ved innføring av formannskapslovene.

Helse. Den første legen i Inderøy fogderi ble tilsatt i 1840. Han bodde i Steinkjer og betjente seks bygder, med kontordag en dag i uka i hver bygd. Før den tid var det ingen med medisinsk utdanning i området, bortsett fra militære leger og feltskjærer knyttet til hæren, hvor soldater hadde virkefelt utover på bygdene.

Før distriktslegeordningen ble utbygd, måtte folk stort sett hjelpe seg selv og pleie de som ble syke som best de kunne. I gammel tid var det mye overtro knyttet til skader og sykdom, og behandlingen, ofte basert på såkalte «kjerringråd», var av varierende kvalitet. I Inderøy blir Erik Bøl (1752-1837) beskrevet som en «bygdedoktor», som mange oppsøkte.

I 1810 ble det innført ved forordning i Norge, at landet skulle inndeles i jordmordistrikt, med offentlig tilsatte jordmødre. Gradvis forsvant de såkalte hjelpekonene, og jordmødrene fikk etter hvert en forholdsvis høy status i samfunnet, som de første kvinnene med formell utdanning. Den første jordmora i Inderøy ble sannsynlig vis offentlig tilsatt i 1854. I 1899 ble den første utdannede sykepleiersken tilsatt. I Mosvik ble den første jordmora tilsatt i 1882.

1800 - tallet var preget av trange kår, dårlig ernæring og dårlig hygiene. En rekke infeksjoner og smittsomme sykdommer herjet i befolkningen. Grunnlaget for Sundhedsloven av 1860 var ny kunnskap om smitteoverføring av epidemiske sykdommer. Den la spesielt vekt på hygiene knyttet til drikkevann, renovasjon og kloakk, områder som i dag er selvfølgelig kommunale oppgaver.

Personlig hygiene ble et sentralt tema. På bygda ble bygging av badstuer viktig. Dette var en satsning som de lokale lagene av Norske kvinners sanitetsforening ofte tok ansvar for. Etter hvert som folk fikk egne bad, ble badstutilbudet nedlagt, og badstuene forsvant. På Hastad står nyrestaurerte Ås badstue i dag og vitner om en annen tid. Gradvis ble mange av de smittsomme sykdommene utryddet. Vaksinasjonsprogrammer og forebyggende helsearbeid for spedbarn, skolebarn og gravide, var også en del av satsningen.

Etter andre verdenskrig fikk vi en gigantisk oppbygging av det offentlige helseapparatet. Utbyggingen av sykehus, institusjoner og primærhelsetjeneste er blitt synlige bevis på det velferdssamfunnet vi har i dag.

Sosiale tjenester. Legdesystemet fra 1200-tallet bestemte at fattigfolk som ikke hadde noen til å fø seg, skulle forsørges ved å bli sendt på omgang mellom gårdene i bygda. Først på 1700-tallet tok staten ansvar for å organisere et offentlig forsorgsvesen. Ved innføringen av fattiglovene av 1845, ble kommunene inndelt i «fattigkretser», en

ordning som ofte varte utover på 1900-tallet. I 1881 vedtok Inderøy herredstyre å legge ned legdeordningen, men den vedvarte likevel til godt ut på 1900-tallet.

I 1918 ble gamlehjemmet *Fredheim* etablert i en eldre bygning som tidligere hadde inneholdt butikklokaler og bolig for handelsmann Lorenz M. Muus i Straumen. Fredheim ble etter hvert for lite og dårlig egnet for formålet, og i 1955 stod nye *Fredheim* aldersheim ferdig til bruk. Siden den gang har Fredheim skiftet navn til *Inderøyheimen*, og har gjennomgått både ombygging og utbygging i tråd med utviklingen av nye tilbud innen eldreomsorgen i kommunen.

I 1939 fikk Mosvik kommune et hus nedenfor Sundsetgårdene i testamentarisk gave. Dette ble det første aldershjemmet i kommunen. Med plass til 10-12 eldre, ble det snart for smått, og nytt aldershjem ble bygd i 1957-58. Mosvik syke- og aldershjem stod ferdig i 1978. Etter hvert ble det også bygd omsorgsleiligheter i kommunene.

Sunnhetsloven fra 1860 og vergerådsloven 1896 (om barnevern) var nye milepæler i sosiallovgivningen. I 1936 ble det vedtatt en lov om alderstrygd for hele landet. Dette ble startskuddet for en stor reformperiode i norsk sosialpolitikk. Arbeidsløshetsstrygd ble innført i 1939. Senere er en rekke områder blitt del av de sosiale tjenestene.

Skole. Kort tid etter reformasjonen kom det bestemmelser om at prester og klokkere skulle undervise bondeallmuen. Flere forordninger utover 1600-tallet påbød katekismeopplæring og understreket kirkens menn sin plikt til kristen opplæring av ungdommen. I 1736 kom bestemmelser om konfirmasjon. Senere kom krav om undervisning i hvert sogn, og etter hvert i hvert prestegjeld, hvor det skulle være minst en fastskole. De første skolene var omgangsskoler, hvor undervisningen foregikk på omgang

rundt på gårdene. På den tida skal det ha vært 17 skolekretser i Inderøy. Den første undervisningen dreide seg om opplæring i kristendomskunnskap. Senere kom andre fag inn, som lesing, skriving og regning.

Skoleloven av 1860 opphevet omgangsskolen. Den første fastskolen i Inderøy, Sakshaug skole, var da allerede bygd på Venna i 1841-42. Bygningen ble flyttet til nåværende lokalisering i 1875. I perioden 1866 – 1913 ble det reist skolebygg i sju kretser. I tillegg kom ny skole på Sakshaug i 1921.

Den første skolen i Mosvik var Grande skole, som ble bygd i 1866. Skolebygget er i dag en del av Mosvik museum. I perioden 1866-1898 ble det bygd skole i åtte kretser i Mosvik. Nye skolebygg må ha vært et enormt løft for kommunene. I dag er det seks barneskoler og en ungdomsskole i Inderøy kommune. Inderøy Videregående skole (fra 1983) og Sund folkehøgskole (fra 1900) er også en del av skoletilbudet i kommunen.

7. Verdifulle kulturlandskap, kulturmiljø og kulturminner som enkeltobjekt

For å kunne vurdere hva som er verdifulle og verneverdige kulturminner, er det nødvendig å ha god oversikt over hva som finnes i kommunen. I prosjektperioden har grendekontaktene registrert tilstanden til de SEFRAX-registrerte bygningene i tidligere Inderøy kommune. De nye registreringene er foreløpig lagt inn i de opprinnelige registrerings-skjemaene, og må systematiseres og registreres digitalt. På bakgrunn av nye registreringer må det vurderes om det skal settes inn nye bevaringstiltak. Det er også skaffet oversikt over ca 57 tidligere bekkelverner/sagbruk på Sandvolla, Røra, Sakshaug og Utøy. I Framverran er det laget

oversikt over 50 bygninger fra perioden 1537-1900 og 28 rester etter boplasser. Her er det også registrert og kartfestet 21 setre. 77 gamle boplasser og setervoller i Mosvik er tidligere registrert og fysisk merket i terrenget. I 1995 ble boka *Spor i Landskapet* gitt ut, basert på en omfattende registrering av husmannsplasser, boplasser, bekkelverner, sagbruk og annen virksomhet samt gamle ferdselsveier i tidligere Inderøy kommune.

Fjordkultursenteret SA har i løpet av prosjektet vært engasjert for å registrere maritime bygg. Per i dag er det registrert 32 naust, fordelt over hele kommunen. Fjorden har hatt stor betydning for utviklingen av Inderøysamfunnet, og naust utgjør viktige spor i Inderøys fjordkulturhistorie. Mange av de registrerte naustene er i dårlig forfatning, og det haster med å bevare en del av disse maritime kulturminnene.

Med utgangspunkt i kulturminneverdiene som er presentert i kap. 3.4, og kulturminneplanens mål og strategier, presenteres her et utvalg av verdifulle kulturlandskap, kulturmiljø og kulturminner som enkeltobjekter. Aktuelle tiltak for bevaring og utvikling av prioriterte kulturminner presenteres i handlingsplanen, Kap. 8.

7.1 KULTURLANDSKAP

Kulturlandskap: *Alt landskap som er påvirket av mennesker. Betegnelsen brukes når det fokuseres på den menneskelige påvirkningen av landskapet, og særlig ofte om jordbrukslandskap.* (Riksantikvaren)

I 1992 foreslo Miljøverndepartementet å utarbeide fylkesvise verne- og forvaltningsplaner innen kulturminnevernet («Handlingsplan for kulturminneforvaltning» 1992, rapport 1995). Nord-Trøndelag var ett av tre fylker hvor det ble igangsatt prøveprosjekter. I prosjektrapporten er følgende kulturmiljø og kulturlandskap registrert i daværende Inderøy og Mosvik kommuner:

Sundnes - Berg - Sakshaug: Storgårder, kulturlandskap, middelalderkirke

Hustad-Brakstad-Gjørsv: Storgårder, middelalderkirke, fornminner, kulturlandskap

Rostad: Storgård

Straumen: Bygningsmiljø

Gresset-Vådal: Gammel veilei, fornminner, kulturlandskap

Venneshavn: Bygningsmiljø, kulturlandskap

Trongsundet - Hovd: Samferdsel, jektbygging, kulturlandskap

Saltvikhavn: Kulturlandskap

Vinje bruk: Storgårdsanlegg, skogbrukskulturlandskap

Blomåsen og Sundsetvika: Husmannsplasser

I listen over er Blomåsen og Sudsetvika oppført som husmannsplasser, men både Blomåsen og Sundsetvika har alltid vært, og er selvstendige gårder (Se Kap. 7.3, s. 36).

Vinje Bruk ble i denne sammenhengen vurdert som kulturminne av nasjonal verdi. Listen over registrerte kulturlandskap og kulturmiljø i rapporten er ellers en del av grunnlaget for utvalg av verdifulle kulturminner i Inderøys kulturminneplan.

I 2017 ba Landbruksdirektoratet om innspill til nye områder som kunne være aktuelle som utvalgte kulturlandskap i nasjonal sammenheng. Landskapet Rostad – Hustad ble da presentert som ett av fire forslag fra Nord-Trøndelag. Bl.a. på grunn av at de biologiske verdiene ble vurdert som såpass redusert, ble ikke dette kulturlandskapet prioritert. Forslaget dekker et stort, sammenhengende kulturlandskap og understreker utfordringen med å avgrense mindre kulturlandskap på Inderøyhalvøya.

I det følgende presenteres tre kulturlandskap som har høy kulturminneverdi.

Sund- Sakshaug - Berg er et kulturlandskap som omfatter et av de beste jordbruksområdene i kommunen. Kulturlandskapet strekker

seg fra Sund, via tettstedet Straumen og Venna til Inderøy prestegård (Li) og videre til Sundnes, Sakshaug og Berg. Dette er et område som dokumenterer lange historiske utviklingslinjer, hvor jordbruk og fjordfiske, etter hvert industri og handel, har dannet næringsgrunnlaget, og påvirket landskapet. Landskapet er spesielt, med tanke på mengde og variasjon av spor etter menneskelig virksomhet. Det er også spesielt, fordi det er mulig å se kulturlandskapet i sin helhet fra flere utsiktspunkt, for eksempel fra Øyna og Roelshøyden. Dermed er det også et område som er godt egnet for formidling.

I hele området er det registrert en mengde fornminner. I overgangen fra vikingtid til historisk tid var Sakshaug både religiøst og

administrativt sentrum i Eynafylket, som omfattet Inderøy, Beitstad og Verran. Sakshaug gamle kirke fra 1184 var fylkeskirke i Eynafylket.

Sakshaug (nye) kirke ble reist i 1871 på flata nedenfor den gamle kirken. Ved gården Sundnes, ligger Hoff, Norske Potet-industrier, tidligere Sundnes brenneri. I kulturlandskapet ligger også Inderøy prestegård (Li). Både Sundnes gård og Inderøy prestegård er fredet.

Bebyggelsen er preget av gårdsanlegg, frittliggende småhus-bebyggelse, boligfelt og av tettstedet Straumen. I nyere tid er deler av dyrkajorda tatt i bruk til handelsvirksomhet, sentrumsfunksjoner og blokkbebyggelse. Deler av området kan også beskrives som skoleområde med en lang historie, med grunnskole, videregående skole og folkehøgskole.

Tettstedet Straumen var opprinnelig et strandsittersted og fergemannssted. Fisket i Borgenfjorden hadde stor betydning for utviklingen her. Det samme hadde etableringen av kalkverket. Straumen har et tett, mangfoldig, men likevel forholdsvis enhetlig bygningsmiljø, som er sårbart i møte med vår tids utviklingskrav.

Planstatus: *kommunedelplan Straumen med hovedsakelig LNF-formål samt mindre områder med boligformål, næringsformål og offentlig/ private formål som inneholder kirker og museum.*

Vernestatus: *Sundnes med driftsenheten er fredet med bygninger og hageanlegg Sakshaug gamle kirke er automatisk fredet. På Inderøy prestegård (Li) er presteboligen, dvs. våningshuset og stabburet fredet.*

Kulturlandskapet **Bragstad - Gjørsv - Hustad** danner et lappeteppe av jordbruksjord og skogsområder. Borgenfjorden i øst og Beitstadfjorden i nord rammer inn området, hvor det er registrert mange fornminner i form av gravrøyser og gravhauger. Kulturlandskapet inneholder store og mindre bruk, noen med våningshus og

driftsbygninger fra 1700- og 1800-tallet. Eksempel på gamle firkanttun med eldre bygninger finnes det mange av, som f.eks. på gårdene Bragstad, Gjørø og Hustad. I dette landskapet ligger også Hustad kirke fra 1160-tallet og Heggstad kirke fra 1800-tallet, skole og samfunnshus.

Planstatus: kommuneplanens arealdel med stort sett LNF-formål med noen mindre områder med offentlig formål. **Vernestatus:** Hustad gamle kirke er fredet kulturminne.

Vinje er navnet på den største gården i Mosvik, Vinje Bruk. Det er også navnet på det store jordbrukslandskapet, som i tillegg til

gårdsanlegget, omfatter kirken fra 1884. Kirken er bygd på et kirkested fra middelalderen. Dyrkingslandskapet på Vinje har røtter langt bakover i tid. Videre består kulturlandskapet av området ned mot sjøen med det gamle strandsitterstedet Vinjesjøen med tilhørende bebyggelse. Vinjesjøen er sentrum i tidligere Mosvik kommune. Her var det i sin tid handelssted, brygge og kai med dampskipsanløp. Kai og brygge fra 1800-tallet er intakt og restaurert.

Her ligger også det fredede «Sæteraashuset» fra 1884. I tillegg til jordbrukslandskapet, som i dag hovedsakelig er basert på kornproduksjon, er skogbruk også en viktig del av kulturlandskapet Vinje. Her er det drevet skogsdrift i generasjoner.

Planstatus: Kommuneplanens arealdel med LNF-R formål samt offentlig formål – kirke. **Vernestatus:** «Sæteraashuset» Gnr.318/23 er fredet kulturminne.

7.2 KULTURMILJØ

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng (Kulturminneloven §2).

Den første bosettingen i kommunen lå langs fjorden, og fjordkulturen har vært et svært viktig grunnlag for utviklingen i hele området. Derfor er kulturmiljøene som presenteres, et utvalg av tidligere strandsittersteder.

Hylla på Røra er et gammelt strandsittersted, som var sentrum på Røra, og et viktig knutepunkt for fiske, handel og transport. Industri fikk også stor betydning for stedet, da Hylla kalkverk ble etablert i 1877. Tidligere hadde kalkbrenning representert en biinntekt for bøndene i området.

Kaiene var møtested og sentrum for de som bodde her. Rute- og lastebåter la til ved kaiene med varer, og dro derfra med kalk, fisk og trelast. Her var det også etter hvert dampskipsanløp. Tre-fire handelsbuer solgte varer av mange slag. Her var det bakeri og meieri, og det ble etablert poståpneri og rikstelefonanlegg. Da Nordlandsbanen ble etablert forbi Røra i 1905, flyttet mange av bedriftene på Hylla til området rundt Røra stasjon, og Hylla som sentrum og møtested fikk mindre betydning. Trafikken på land tok etter hvert over for transporten til sjøs. Dette gjaldt også transporten av kalk fra kalkverket.

Hylla beskrives i dag ofte som en liten idyll og et levende, bebodd kulturmiljø. Bygningene, mange av dem arbeiderboliger, som

hovedsakelig er fra 1870 - 1890-tallet, ligger ved sjøen på begge sider langs en smal bygdevei. Bebyggelsen har vært i bruk i generasjoner, og kan gi oss informasjon både om byggeskikk og om endringer i folks levkår gjennom tidene.

Planstatus: *Kommunedelplan Røra med boligformål. (Revidert plan vedtas i desember 2018)* **Vernestatus:** *På område B1 på Hylla er det lagt bestemmelser for bevaring kulturmiljø.*

Straumen er det største tettstedet i Inderøy kommune, og del av kulturlandskapet på Sakshaug. Midt i sentrum ligger Inderøys største gravhaug. Fra gammel tid var Straumen et typisk strandsittersted med havn, fergested og overnattingstilbud. Her var det håndverkere, butikker, bakeri og etter hvert et meieri. Sjøen var «matfat», og fisket i Borgenfjorden var av stor betydning for utviklingen av samfunnet i Straumen. Hit kom også båter langveisfra for å fiske brisling og sild.

Grønnbrygga og Rødbrygga (fra 1868), som i dag har fått nye funksjoner, står fortsatt og vitner om det maritime Straumen. Sjøen

var også lenge den viktigste ferdselsåren, inntil veinettet ble utbygd og bru over Straumen (1861) var en realitet.

Med etableringen av kalkverket i Nessberget i 1872, ble Straumen også industristed. Fra bryggene i Straumen gikk jekter med kalk til Trondheim, Kristiansund, Ålesund, og nordover til Namsos og Nordland. «Limåkeren» er et minne fra førindustriell kalkutvinning, da dette var attåtnæring for bøndene i området. (*Limåkeren* og *limovner* er begrep som skriver seg fra det engelske ordet for kalkstein, limestone). «Kølhagan» er også et navn fra denne tida. Dette var et område nede ved havna, hvor lasten fra kullbåtene ble lagret på et inngjerdet område. Derfra ble kullet fraktet i vogner som gikk på skinner, med hester som trekk-kraft, opp til kalkbruddet.

I dag er tettstedet Straumen preget av tett småhusbebyggelse, som skriver seg fra forskjellige tidsepoker. Straumen framstår likevel med et visst enhetlig preg, som det er viktig å ta vare på. Flere individuelle bygninger er verneverdige, som for eksempel Klokkekarstu, Ringstu og enkelte private boliger. En del gammel bebyggelse er revet for å gi plass til nye boliger, og området for sentrumsfunksjoner og handel er i senere tid utvidet og spredd over et større område. Muustrøparken, med skulpturer av Nils Aas, ble etablert som Inderøys tusenårssted, og er et rekreasjonsområde for fastboende og tilreisende i Straumen.

Planstatus: *Områderegulering for Straumen sentrum med bolig, forretning og kontorformål (Revidert plan vedtas i januar/ februar 2019)* **Vernestatus:** *På områdene BFK 2 – BFK5 er det lagt inn bestemmelser for bevaring kulturmiljø.*

Vinjesjøen er det gamle handelsstedet og sentrum i tidligere Mosvik kommune. Tettstedet har utviklet seg fra et strandsittersted som

stort sett bestod av bygselbruk under Vinje Bruk. Fortsatt er det Vinje som eier kai og brygge. Den eldste delen av brygga ble bygd av Oberst Andreas Chr. Bull, eier av Vinjesjøen i perioden 1763 - 1779. Bull etablerte også landhandel her. I området er det enkelte verneverdige boliger. En del av dem fungerer i dag som feriehus.

I Vinjesjøen ligger en bygning som kalles Sæteraashuset. Huset, som var husmannsplass under Vinje bruk, ble bygd i 1844. Den første poståpneren i Mosvik, holdt til her fra 1859. I 1904 fikk Ole H. Sæteraas (1876–1955) festekontrakt på eiendommen. Han testamenterte den til Mosvik kommune, som senere solgte den til privat eier.

Planstatus: *Områderegulering for Mosvik sentrum med boligformål, kombinert formål forretning/ tjenesteyting samt noe grønnstruktur.* **Vernestatus:** *«Sæteråshuset», Gnr. 318/23 er fredet kulturmiljø.*

Venneshamn og Selsethvik. I 1701 er en strandsitter, som var skomaker og krovert, oppført i manntallet for Vennes. Dette er den tidligste dokumentasjonen på Venneshamn som et strandsittersted.

Her var det gode havneforhold, isfri havn og rikt fiske. Stedet var sentrum i Venneshamn, med butikk, bakeri og meieri. Jektfarten hadde stor betydning for utviklingen i området. Her samlet jektbåtene seg før de dro på langfart nordover til Lofoten og

Finnmark. Her var det skipsekspedisjon, skysstasjon og postkontor, og i 1888 etablerte Ernst Karlsen det første landhandleriet på stedet. Samtidig ble det bygd brygge og kai. Foruten folket i Framverran, kom også folk fra Verran og fra Letnes til Vangshylla på Inderøya og handlet her, hvor det var sammenhengende drift i 120 år av i alt fire generasjoner Karlsen.

I 2009 startet nåværende eiere en omfattende restaurering av Nestu, som inneholder butikkklokalet fra 1888, og Oljebua, naustet i Venneshamn. Den gamle butikken er intakt og fungerer nå som museum. Kai og brygge er også intakt.

Litt sør for Venneshamn ligger **Selsethvika**, som også er et gammelt strandsittersted med butikk og dampskipsanløp. Her finner vi blant annet det nyrestaurerte bindingsverkshuset «Doktorgården» fra 1913.

I nærheten ligger **«Byen»**, en liten klynge med arbeiderboliger fra attenhundretallet. Bygningene ligger tett, med et «gateløp» som snor

seg innimellom husene. Ett av husene ble flyttet hit fra en husmannsplass for å huse bakere ved Venneshamn. I et annet hus bodde smeden. Smia står der også fortsatt. «Byen» har et

enhetlig arkitektonisk preg, med lave, hvitmalte, toetasjes bygninger. Alle bygningene er godt ivaretatt og fungerer i dag som fritidsboliger.

Planstatus: *Reguleringsplan for Vennehamn med formål fritidsbebyggelse/ naust, småbåthavn, friluftsførmål og kombinert formål bolig/ forretning / fritidsbygg.* **Vernestatus:** *Ingen, men en generell bestemmelse på bevaring av den opphavelige bygga med formål bolig/forretning/ fritidshus.*

7.3. KULTURMINNER SOM ENKELTOBJEKT

Gårdsanlegg

Inderøy prestegård (Li) Gnr.117/1, er nevnt som krongods første gang i matrikkelen fra 1668. Dagens hovedbygning og stabbur er fra 1802-04. Driftsbygningen er fra 1916 og forpakterboligen fra 1926. Bygningene på gården danner et stort, lukket firkanttun. Det er gjennomført flere restaureringer av bygningene, den siste i 2018, med utskifting av bordkledning og vinduer på hovedbygningen, et arbeid støttet av Riksantikvaren. Gården er i dag i privat eie.

Røvika kapellangård, Gnr. 14/1, nevnes første gang i erkebiskop Gautes jordebok fra 1490. Dagens bygninger skriver seg fra før 1840 og utover 1800-tallet. Her er hovedbygning, forpakterbolig («Fru-låna»), stabbur og teglsteinkjeller. Gården er i dag privateid. **Vernestatus for Li og Røvika:** *Vedtaksfredet i 1992*

Sundnes Gård, Gnr. 9/1, er en stor eiendom, som ligger midt i et av de beste jordbruksområdene i Inderøy. Flere gravrøyser på Sundnes-halvøya vitner om bosetting fra bronse- og jernalderen. Sundnes var fra 1428 erkebiskopens eiendom. Etter reformasjonen ble gården krongods og fra ca 1550 fogdgård. Fra 1668 kom gården i privat eie. Sundnes hadde mange eiere fram til 1847, da Herman Løchen (1822 - 1876) kjøpte gården. Løchen utviklet gården til et mønsterbruk, og sørget for opprustning av gårdens bygninger. Han etablerte meieri og drev brenneriet, som var etablert i 1844. Løchen var foregangsmann innen landbruk og blant annet en forkjemper for bru over Straumen og etablering av dampskipsrute og jernbane til Innherred.

Hovedbygningen på Sundnes er en toetasjes panelt tømmerbygning med to enetasjes fløyer. Hovedlåna kan være oppført så tidlig som på

1600-tallet. Den ene fløyen, Wittruplåna, er oppført i perioden 1760–1850. I Løchens tid ble det også anlagt hage med grusganger og en stor park. Gården hadde i sin tid 22 husmannsplasser.

Etter Løchen ble gården drevet av flere private eiere. I 1921 kjøpte Inderøy kommune Sundnes, stykket ut deler av eiendommen og solgte resten til et barnehjem. Siden 1948 er gården igjen i privat eie. Et prosjektsamarbeid mellom eier, riksantikvaren og fylkeskonservator om vedlikehold av alle bygningene med fredningsstatus, kom i gang i 2008. **Vernestatus:** *Vedtaksfredet i 1923.*

Rostad Gård, Gnr.26/1, var i Rostadfamiliens eie fra slutten av 1600-tallet. Ole Richter (1829–1888), overtok gården i 1862. På samme tid ble han valgt inn på Stortinget, og i perioden 1864–75 var han ordfører i Inderøy. Han ble generalkonsul i London i 1878 og norsk

statsminister i Stockholm fra 1884. Blant annet politiske motsetninger bidro til at han tok sitt eget liv i Stockholm i 1888.

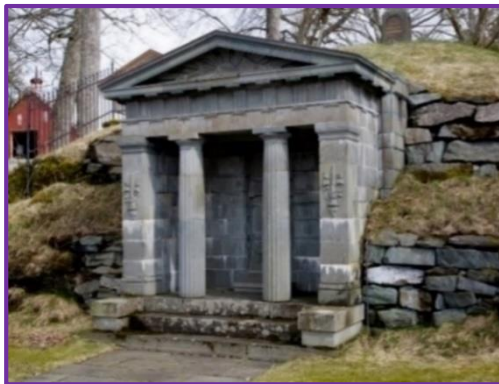
Etter Ole Richters død, ble gården etter hvert kjøpt av «Forening til Modarbeidelse af Omstreifervæsenet», som etablerte barnehjem på Rostad. Ole Richters forlovede, Ebba Astrup, ble barnehjemmets første bestyrerinne. Siden den tid har Rostad vært barnehjem, ungdomsheim og er nå barnevernsinstitusjon, drevet av Stiftelsen CRUX Rostad.

Hovedbygningen på Rostad var opprinnelig en tømret trønderlån fra

1787. I Ole Richters tid ble det bygd til tre fløyer: Stor festsal ut mot hagen og to fløyer på gårdsiden. Rostad framsto nå som en herregård med vakker park, fontener, stier og murer. Alt var i engelskinspirert stil. Ned til dampskipsbrygga ved sjøen ble det anlagt en allé. Richter fikk også bygd et stort steinfjøs og en stall. På gården finnes i dag to stabbur fra 1700-tallet og en steinkjeller. Det har også vært bekkvern, gårdssag og teglverk på Rostad. Under Rostad var det 6 husmannsplasser.

Rostad som nasjonalt minnested og museum. Det mest spesielle byggverket på Rostad er gravhaugen med det som kalles «Mausoleet».

Den førreformatoriske gravhaugen ble godkjent som privat gravsted i 1886, og Ole Richters kone, Charlotte Wakeford Attree ble gravlagt her. Richter fikk reist en obelisk på toppen av haugen. Han fikk også sitt

siste hvilested her. Ole Richters forlovede, Ebba Astrups urne ble senere satt ned i gravhaugen. På en minneplate står det «Mor Rostad». I 1907 hadde hun sørget for å reise et monument over forloveden Ole Richter, en greskinspirert tempelfront, plassert på nedsiden av gravhaugen. Professor Johan Meyer utformet monumentet.

Vernestatus: Ingen formell vernestatus, men etter Riksantikvarens og Nord-Trøndelag fylkeskommunes befarings på Rostad i 2016, konkluderes det i Rapporten *Fredningsverdige kulturminner i Nord-Trøndelag*, med følgende: *Rostad gård vurderes å være fredningsverdig.* (Se rapporten i Vedlegg nr. 8, s. 60)

Vinje bruk, Gnr.18, den største gården i kommunen, er først nevnt i Aslak Bolts jordebok fra 1430-årene, som erkebisppestolens eiendom. Flere gravhauger fra folkevandringstiden indikerer at det har vært bosetting her mye tidligere. Selve gårdsanlegget ligger sentralt i et stort kulturlandskap, som i tillegg omfatter kirken, området ned mot sjøen og strandsitterstedet Vinjesjøen, med tilhørende bebyggelse. Etter reformasjonen blir Vinje krongods. Senere får gården en rekke private eiere.

Opprinnelig var det to Vinjegårder. På 1700-tallet ble disse slått sammen med de to Fremgaard-gårdene og Oppgård. Senere ble også gårder andre steder i bygda kjøpt opp og lagt til bruket. Gerhard Schønning gjestet bygda og gården i 1774. På den tida hadde daværende eier, oberst Andreas Chr. Bull, ifølge Schønning, revet en del gamle bygninger, bygd mye nytt og bl.a. ført opp en «anseelig stor ny Bygning, 2de Loft høy foruden Mezaninerne og et lidet Taarn med Klokke». Denne bygningen, som hadde det karakteristiske seteritaket, sto til den ble erstattet av dagens hovedbygning, som ble

oppført i 1890. Arkitekt var Karl Norum. Før den tid hadde gården skiftet eier flere ganger, og da Anton Jenssen kjøpte gården i 1820, skal den ha vært nokså vanskjøttet, og skogen uthogd. Med Anton Jenssen, og senere sønnen Benedict som eiere, ble det ny giv på Vinje. Det ble anlagt brenneri i 1829, etterhvert også meieri, ysteri, kornmølle, småkraftverk og landhandel.

Både hovedbygningen og hele gårdsanlegget slik det framstår i dag, har sitt preg fra Major Einar Jenssens tid som bruker på Vinje i perioden 1887 til 1944.

I *Verneplan for kulturmiljø* (Nord-Trøndelag fylkeskommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag 1995), beskrives eiendommen som kulturhistorisk viktig som jord- og skogbrukseiendom. Videre pekes det på at gården har en meget interessant bygningshistorie. Bygningene på Vinje karakteriseres som meget verneverdige kulturminner, og hovedbygningen som en av de mest autentiske og fredningsverdige bygningene i fylket. Verneplanen legger videre spesielt vekt på Vinje som bruksskogbruk, hvor dyrkingsskogbruket kom i gang på slutten av 1800-tallet. **Vernestatus:** *Ingen formell vernestatus.*

Gården **Bragstad**, Gnr. 221/1, er første gang nevnt i Aslak Bolts jordebok fra 1440, som Brakstadom. En rekke gravhauger tyder på bosetting på gården langt tidligere enn dette. Gården var krongods etter reformasjonen og offisersgård fra 1755 og utover 1800-tallet. Gerhard Schøning framhevet i 1774 gårdens skog som *den beste på Inderøen*. Hundre år tidligere skal skogen ha vært kraftig uthogd. Ved matrikuleringen i 1723 står det at gården har *skov til gaards fornødenhed*. I bakkene ned mot fjorden ligger det et område med rik edelløvskog.

Tunet på Bragstad kan stå som et godt eksempel på den tradisjonelle gårdsarkitekturen i kommunen. Rundt tunet er det i dag fem bygninger. Våningshuset er ei tømret trønderlån fra 1864. Tidligere stod det ei lån lenger inne på tunet. Om denne utgjør en del av nylåna fra 1864, er uvisst. Kårhuset ble bygd i 1845, fjøs og låve satt opp i 1854 og påbygd i høyden i 1905. En stallbygning ble påbygd fjøset i 1938. Utenfor tunet finnes et kornbur fra rundt 1850, ei smie, en gammel jordkjeller og flere husmannsplasstufter. Et sagn sier at langt tilbake i tid har det stått ei kirke ca. 200 meter nord for gårdstunet.

Jorda på dette stedet skal være mørkere enn områdene rundt.

Vernestatus: *Ingen formell vernestatus.*

Gjørø Gård, Gnr. 203/1 Gården er i 1307 nevnt i Diplomatorium Norvegicum som Gyrfi. Oldtidsfunn på gården forteller at her har det vært bosetning mye lenger bakover i tid. Gjørø har vært i privat eie fra 1668. Det åpne firkanttunet, med et stort hageanlegg, inneholder 16 ulike bygninger, som alle er fullrestaurert. Hovedlåna er fra midten av 1700-tallet og i kårstulåna finnes inskripsjonen 1756. Gjørø Gård var tidlig både lensmanns- og postgård. Gården er tildelt Olavsrosa for restaurering og bevaring av bygninger og gårdsanlegg. .

Vernestatus: *Ingen formell vernestatus.*

Hustadgårdene. I Snorres kongesagaer nevnes Husabø (Hustad) som et maktsenter i Eynafylket (Beitstad, Inderøy og Verran). De to Hustadgårdene var mot slutten av 1700-tallet ett gårdsbruk. Hustad Vestre, Gnr. 198/1, ble privatgods fra 1765, og var offisersgods til 1827. Hustad Øystre, Gnr. 199/1, var militær sjefsgård fra 1842. Fram mot 1834 var det mange eierskifte på gårdene. Da ble Hustad Øystre kjøpt av Lorenz Oxaal, Inderøys første ordfører. Begge gårdene har tradisjonelt firkanttun med tømret trønderlån fra slutten av 1800-tallet. **Vernestatus:** *Ingen formell vernestatus.*

Gården **Blomåsen** i Mosvik ble ryddet rundt 1930. Lenger tilbake i tid var deler av Blomåsen seter for Sundseth Nordre. Gården ligger i et verdifullt kulturlandskap, med beitemark/slåttemark av nasjonal verdi. Gården er fraflyttet, men bygninger og kulturlandskap er godt vedlikeholdt. Innmarka benyttes i dag til grasproduksjon og beite. Stedet har i enkelte år blitt benyttet som besøksseter.

Sundsetvika i Mosvik er et selvstendig småbruk, som gjennom historien har basert sitt utkomme på jordbruk og fiske. Småbruket, som har sammenbygd bolig og fjøs, er fortsatt bebodd.

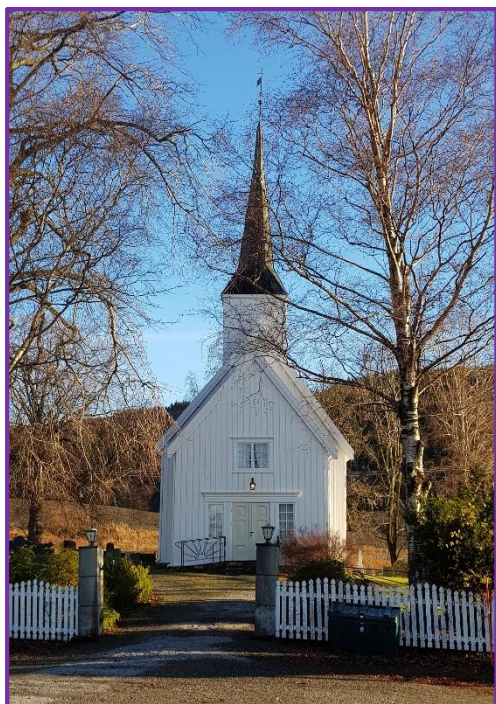
Vernestatus for Blomåsen og Sundsetvika: *Ingen formell vernestatus.*

Kirker og bedehus

I Inderøy er det middelalderkirkene som forståelig nok har fått mest oppmerksomhet som kulturminner. Både på landsbasis og i Trøndelag er perioden 1850 – 1910 den mest intensive kirkebyggingsperioden etter høymiddelalderen. Dette skyldtes økt folketall og en ny lov av 1851 som krevde at en kirke skulle ha plass til 30% av sognebarna.

De «nye» kirkene i Inderøy er ikke spesielle i nasjonal sammenheng, da de er bygd over noenlunde samme lest som mange andre kirker som ble reist rundt århundreskiftet 1800-1900. Men hver kirke har sin egen historie, og flere av kirkestedene er av mye eldre dato enn selve kirken.

Salberg kirke, Gnr.179/28, på Røra er minst og eldst av kirkene som

ble oppført etter reformasjonen. Kirken ble reist i 1715, som erstatning for en kirke, som i 1649 karakteriseres som en stavbygning. I 1700 beskrives denne kirken som forfallen og med råttent tak. Salberg kirke er nevnt i Olav Engelbrektssons jordebok fra 1533, men sognet er nevnt allerede i 1432. En gammel kirkeklokke, som ble erstattet av nystøpt klokke i 1977, har et støpemerke som skriver seg fra et klokkestøperi i

Holland. Det antas at klokken er støpt på 1200-tallet, noe som kan

bety at det allerede på den tiden var kirke her. Salberg kirke er en langkirke av tømmer med 250 sitteplasser. I tårnfoten finnes en stokk kalt "kongen", som er hentet fra den tidligere kirken. Kirken har altertavle datert 1650. Tavla er laget av en bygdekunstner, som må ha vært inspirert av arbeidene til Johan Contrafeier og Johan Biltschneider. Døpefonten har et fat fra tidlig 1700-tall. **Vernestatus:** *Automatisk fredet kirkested. Salberg kirke: Automatisk fredet.*

Sakshaug kirke, Gnr.5/7. Befolkningsveksten fra 1700-tallet og ny kirkelov av 1851, som krevde at alle kirker skulle ha plass til 30% av

sognebarna, gjorde at middelalderkirken på Sakshaug ble for liten. Sakshaug (nye) kirke ble reist i 1871, med 1200 plasser, og er en av de største sognekirkene i landet. Kirken ligger rundt 500 meter sørøst, nedenfor Sakshaug gamle kirke. I likhet med mange kirkebygg fra denne tida, er Sakshaug kirke ei langkirke i nygotisk stil. Kirken har

et bredt midtskip og to sideskip. Til forskjell fra trekirkene fra samme tidsperiode, er Sakshaug kirke oppført i lysegrå marmor. Arkitekt var Håkon Adelstein Mosling. Altertavlen er utført av maleren Einar Øfsti i 1901, og har tittelen *Fred være med eder*. Nytt orgel i Sakshaug kirke ble innviet i desember 2018. **Vernestatus:** *Listeført*

Heggstad kirke, Gnr. 206/8, på Sandvollen er en panelt langkirke i nygotikk, fra 1887. Kirken ble bygd for å erstatte middelalderkirken, Hustad kirke, som var blitt for liten for befolkningen i sognet. Kirken ble oppført på jord fra gården Heggstad og har 250 plasser. Prekestol og døpefont i tre er fra 1887. Det er to kirkeklokker i kirken, en fra 1765 og en fra 1905. Altertavlen er av Karl Uchermann (1905) og har motivet Christus Consolator – «Kristus Trøsteren». Arkitekt var Håkon Adelstein Mosling. **Vernestatus:** *Listeført*.

Mosvik kirke ble oppført i 1884 i nygotisk stil. Kirka er en panelt langkirke med 360 sitteplasser. Den eldste omtalen av kirke på Vinje

er fra 1533. Etter en besiktigelse i 1664, ble daværende bygning beksrevet som en stavkirke. Gerhard Schøning beskriver i 1774 kirken han så, som en ...smuk Træe-Bygning, anseelig høi, og opført som en af de gamle Stav-Kirker, uden Tvil, efter den

forige her værende Kirkes Model. Schøning laget en skisse av denne kirken, som sannsynlig vis ble revet ikke så lenge etter. I 1880 ble kirken av da nyankomne sogneprest Lassen beskrevet som «meget gammel, mørk og tarvelig». Dette er kirker som ser ut til å ha vært

reist på samme sted. Den nye kirken fra 1884 ble satt opp utenfor den gamle kirkegården, ca 90 m nordøst for stedet der den gamle kirken stod. I den nye kirken finnes kopier av Mosvikskrusifikset fra 1200-tallet og St. Mikalstatuen. Originalene er oppbevart ved NTNU Vitenskapsmuseet i Trondheim. **Vernestatus:** *Uavklart*.

Vestvik kirke. I Framverran ble en nygotisk langkirke i tre, oppført i 1905. Den eldste omtalen av kirke i Vestvik er fra 1533. En døpefont

av kleberstein, datert til 1250-75, tyder på at det har vært kirke her i middelalderen. På øvre kirkegård er det reist en bauta med innskriften «Vera Kyrkje sto her i mellomalderen og til 1823». I 1823 ble det reist en ny kirke. Dette var en langkirke av tømmer, som ble bygd på en tomt, der den leirholdige grunnen sviktet. Etter en tid ble det forskyvninger av selve bygningen. I 1904

ble det gitt tillatelse til å rive kirken og bygge den om på en ny tomt i nærheten av det gamle kirkestedet. Altertavlen fra den gamle kirken ble satt inn i den nye. Det samme ble en prekestol, sannsynlig vis fra 1759. Vestvik kirke med interiør har etter 1950 gjennomgått omfattende restaureringer og opp-pussing. **Vernestatus:** *Listeført*.

Straumen bedehus/Peers Hus, Gnr. 1/131, ble bygd i 1892 på en eiendom utskilt fra Sundfær. Det var handelsmann Nils Muus som ga

grunnen og midler til å reise bedehuset. I perioden 1940-45 ble huset overtatt av den tyske okkupasjonsmakten. Etter andre verdenskrig fikk bygningen en grundig restaurering. Sakshaug Indremisjon solgte huset i 1990, til privat eier, som har leid det ut som undervisningslokale, utstillingslokale og grafikkverksted.

Vernestatus: *Uavklart*

Skolebygg og museer

Sakshaug gamle skole. Bygningen ble reist som skolebygning i 1841-42, på Folkvang på Venna. I 1875 ble den flyttet lenger opp på Venna,

til nåværende plassering. Den gang var det skole og fjøs i første etasje og leilighet for førstelærer med familie i andre etasje. Bygningen tjente som skolebygning frem til

1921, da den nye barneskolen ble bygd. «Gammelskolen» er oppført i laftet tømmer, og er kledd med stående panel.

I 2018 ble bygningen restaurert med støtte fra Kulturminnefondet, med restaureringsfaglig bistand og stor dugnadsinnsats. I dag fungerer bygget som flerbrukshus.

Grande skole, i dag del av Mosvik museum, var brukt som skolestue fra 1866 til 1964.

Stokkan skole var i bruk i perioden 1909-1963. Stokkan skole fungerer i dag som grendehus og skolemuseum.

Museene. I kommunen er det to museer, som drives av hvert sitt museums- og historielag. Her legges det ned en betydelig frivillig innsats for å ta vare på og formidle kulturminner og kulturminneverdier.

Inderøy Bygdemuseum. Innsamling av gamle gjenstander startet i 1901. Museet er dermed et av distriktets eldste bygdemuseer.

Museet inneholder flere eldre bygninger som er flyttet fra andre steder i bygda, med inventar, husgeråd og redskaper. På tunet, ikke langt fra Sakshaug gamle kirke, står blant annet Verdalsstu fra Nedstu på Verdal (ca 1820), låve fra Vist, stall fra Øystre Leira og stabbur fra By (ca 1820). Museet eies og drives av Inderøy Museums- og Historielag, som ble etablert 1978. Museet mangler i dag brannsikkert magasin og egnet utstillingslokale for lagrede gjenstander, blant annet samlingen av drakter og andre tekstiler.

Bølstua. Husmannsstua fra plassen «Kringgjerdet» på Vist ble i 1985 flyttet til Bøl Vestre, og eies i dag av Inderøy Museums- og Historielaget. Bølstua er restaurert, og brukes i dag blant annet som utfartssted og til ulike arrangement.

Kveinnstu/Eva Moestu var opprinnelig et kvernhaus som stod i Kattøggeldalen. Da kverndrifta der var lagt ned, ble bygningen flyttet

til området ved Røra stasjon, og satt opp som bolighus (ca 1910). Den siste beboeren het Eva Moe, derav navnet. Huset består av to ulike tømmerkasser, og teorien går ut på at den ene av dem

opprinnelig kommer fra Lundsauet, hvor huset er plassert i dag. Her var det kvern, drevet av vannet i Salbergbekken, allerede på 1700-tallet. Rester etter grunnmuren er synlig på sørøstlig side av bekken og Gamle kongevei. Eva Moestu, som er restaurert ved dugnadsinnsats, eies av Inderøy Museums- og Historielag, og brukes til ulike arrangement.

Ås badstue. I Inderøy ble det etter andre verdenskrig bygd flere badstuer i grendene. Ås badstue på Hastad ble satt opp med stor dugnadsinnsats i 1946, og var i drift til 1967. Ei arbeidsgruppe har, med restaureringsfaglig bistand og økonomisk støtte fra Kulturminnefondet, restaurert badstua til opprinnelig stand. Badstua ble i 2015 overdratt til Inderøy Museums- og Historielag.

Mosvik Museum ligger på Stor-Grande, og inneholder Grande skole fra 1866. Her finnes blant annet en utstilling av gamle landbruksredskaper fra bygda og en lærerfamilies dagligstue anno 1950.

Ved siden av skolebygningen ligger smia, med en samling av redskaper etter bygdesmeden Ole Gjerde. Husmannsplassen Nedre Nesset ble flyttet til museumsområdet i 2008. Kaldalstua ble flyttet fra Kaldalen i forbindelse med utbygging av Mosvik kraftverk. Stua eies og drives av et eget andelslag som allaktivitetshus. Museet drives av Mosvik museums- og historielag, som ble stiftet i 2018 ved sammenslåing av Mosviktun museums- og Mosvik historielag. Laget har viktige utviklingsplaner for museet, blant annet å fullføre restaureringen av husmannsplassen Nesstu og skolestua og å etablere lagerplass for større gjenstander og funksjonelt museums-magasin.

Nestu i Venneshamn inneholder et privat landhandelmuseum. Landhandelen ble etablert av Ernst Karlsen i 1888, og var i sammenhengende drift i 120 år av i alt fire generasjoner Karlsen. Høsten 2008 ble butikkdriften avviklet. I 2009 startet nåværende eiere en omfattende restaurering, og i 2013 var både Nestu og Oljebua, naustet i Venneshamn, ferdig restaurert, basert på

restaureringsfaglige prinsipper og med støtte fra bl.a. Norsk kulturminnefond. Brygge og kai fra 1800-tallet er også intakt.

Plasser, setrer og samisk bosetting

Sæteraas-huset i Vinjesjøen, som var husmannsplass under Vinje bruk, ble bygd i 1844. Den første eieren var husmann med jord, og

omtales i folketellingene (1865 og 1875) som både baker, handelsbetjent og poståpner. Sæteraashuset er oppført i laftet tømmer. Det har en flott inngangsportal med riflede pilastere på hver side, og et høyt, dekorert overstykke med profilert gesims.

I 1904 fikk Ole H. Sæteraas (1876–1955) festekontrakt på eiendommen. Han testamenterte den til Mosvik kommune, med ønske om at den skulle bli bygdemuseum. Kommunen holdt auksjon over inventaret og brukte huset til bibliotek og trygdekontor, før det ble solgt til private eiere i 1982. **Vernestatus:** *Fredet i 1957.*

Nedre Neset ble kjøpt av Mosvik kommune i 1985 og plassert på museumsområdet i 2008. Husmannsstua er et typisk eksempel på plass-stuene som hadde sammenbygd bolig og uthus/fjøs.

Stranden Øvre (Tidligere Stranda II) var opprinnelig en husmannsplass under Sundnes. Her ble det oppført ei husmannsstue på 1800-tallet. Slik vanlig byggeskikk var for husmannsstuene, ble også denne bygd med beboelsesrom og rom for husdyr under samme tak. Husmannsstua er i dag restaurert av nåværende eiere.

Grande-Berg (Grainnbergan) er en husmannsplass under Stor-Grande i Mosvik fra midten av 1800-tallet. Plass-stua er restaurert av eierne og brukes i dag som feriehus.

Fossemsveet var opprinnelig husmannsplass under gården Fossem på Kjerkesvågen. Plass-stua er restaurert av eierne. De formidler også

historien om plassen og om Inderøys siste husmann, Lorns Fossum, som bodde der, og som nektet å gi fra seg husmannstittelen.

Todalssetra. Mot slutten av 1800-tallet gikk det tilbake med inderøyningenes seterdrift i Verran. En opprustning av setra på Todalen i Verran for 10-15 år siden, gjorde det igjen mulig med melkeproduksjon der. Gamle stier ble ryddet, og driverne på setra gjorde en viktig jobb med å ta imot folk, servere seterkost og formidle gamle tradisjoner både til skoleelever og andre besøkende. I dag er seterdrifta lagt ned.

Ved inngangen til 1800-tallet var det i alt 32 setre i drift i Mosvik. På begynnelsen av 1930-tallet var det bare **Trosetsetran** og **Hamnasetran** som var i drift. Seterhusene på Hamnasetra står fremdeles, og i 2016 ble bygningene restaurert.

Finnheimen på nordsida av Leklemsvatnet har vært samisk boplass i perioden 1865-1916. Samene her hadde rein og drev litt jordbruk. Plassen ble kalt Liljestrand og samene som bodde der, tok navn etter plassen. I dag kan man se rester etter grunnmuren til den vesle stua som stod der, og et steingjerde. Det er merket sti til Finnheimen.

Skavdal, også kalt Finnheimen, kan stå som eksempel på samisk bosetting i Framverran fra midten av 1800-tallet. I Skavdalen finnes grunnmur med kjeller til en bygning med boligdel i den østre enden, fjøs i den vestre. Murrestene finnes på den nederste av to avsatser i terrenget. Selve kulturminnet er merket, men det er ikke merket sti til området.

Andre bygninger og anlegg

Klokkarstu eies av Inderøy kommune og ligger sentralt plassert på

«Straumlassen». Klokkarstu har fått navnet fordi i en periode på 1700-tallet, skal klokkeren i sognet ha bodd i huset. Bygningen er et

godt eksempel på eldre bebyggelse i Straumen, med bolig og uthus bygd sammen. Huset ble brukt som bolighus til på slutten av 1900-tallet. Siden den tid er huset leid ut til bl.a. kunst- og håndverksbedrifter, utstillingslokale og utsalg. Huset restaureres for tiden av Inderøy kommune. Klokkarstu er en av bygningene i prosjektet *Kulturminners betydning for Straumen sentrums attraktivitet, og det offentliges vurdering av betydningen av ivaretagelse av kulturminner*. De to andre er Sakshaug gamle skole og Ringstu. (Se s. 8)

Ringstu er en museumsbygning som eies av Inderøy kommune. Stuas opprinnelige plass på Straumen var i Nergata 23, ei strandtomt ikke

langt fra Straumbrua. Eliseus Ring reiste huset der i 1899. Senere er Ringstu flyttet til Muustrøparken, hvor velforeningene i Straumen fører tilsyn med eiendommen, og sørger for utleie til ulike formål.

Stavrumgården ble bygd som landhandel av Rasinus Stavrum i 1902. Bygningen er en viktig del av det eldre bygningsmiljøet i Nergata på Straumen. I dag er bygningen restaurert og fungerer som bolig med to boenheter.

Strømnes er en tidligere husmannsplass under Sund, som ble kalt Sundsnesset II eller «Ytterneset». Hovedbygning, driftsbygning og stabbur ble oppført i 1905. Bygningene er rustet opp av nåværende eier, og har beholdt sin opprinnelige stil. Strømnes har fra 2006 blitt benyttet til virksomhet innen turisme.

Husfrua er den gamle trønderlåna fra 1867, som opprinnelig stod på Gran Lille. Den ble flyttet i hel tilstand til Berg (Gnr. 7/1) i 2008, og er plassert ikke langt fra *Vinjesteinen*, hvor Aa.O. Vinje skal ha skrevet *Her ser eg fagre fjord og bygder*. Siden er trønderlåna fullrestaurert, og i dag tilbys overnatting og bespisning her.

SAGA. Det tidligere sagbruket på Sundsøya ble etter hvert overtatt av privat eier, som tok den i bruk til andre formål. Fra 2010 ble SAGA pusset opp, og fra 2012 er den utviklet til et internasjonalt fotosenter med hotell, restaurant og hybelutleie.

Mosvik Brygge. Den eldste delen av brygga ble bygd i 1763 av

daværende eier av Vinje bruk, Oberst Andreas Chr. Bull. Brygga ble valgt til Mosviks kulturminne i kulturminnestafetten i 1997. Da ble brygga satt i stand og siden 2012 har den fungert som

sommerrestaurant.

Rødbrygga på Straumen ble bygd som brygge/lagerbygg i 1868, og var eid av Inderøy samvirkelag fra lagets oppstart i 1914. Her ble det

lastet og losset varer som ble fraktet sjøveien. Fra 1986 ble det etablert snekkerverksted i brygga. Rødbrygga har fungert som restaurant, og konsertlokale fra 1993. Nåværende eier: Rødbrygga Inderøy AS.

Strømnes, Husfrua, SAGA, Mosvik Brygge og Rødbrygga er gode eksempler på verdifulle kulturminner som i dag inneholder ny næringsvirksomhet, og som tas vare på gjennom bruk.

Thrana, eller Helgesengården, som ble reist av Johan Martin Helgesen i 1878, er trolig den første bygningen i Nord-Trøndelag som ble oppført i sveitserstil. Stilen ble introdusert her i landet av arkitekt Linstow, som er mest kjent for utformingen av Det kongelige slott i Oslo. Han mente at den rådende nyklassisismen, som var inspirert av steinarkitekturen, egnet seg dårlig for norske trehus. Bolighuset er oppført i bindingsverk, med teglstein imellom, og har utvendig panel. Både hovedbygning og uthus er restaurert og oppgradert av eier.

Røra stasjon har stasjonsbygning fra åpningen av jernbanen i 1905.

Som Helgesengården, er stasjonsbygningen oppført i sveitserstil, som

er typisk for jernbanearkitekturen fra tidlig 1900-tall. Jernbanebygningen hadde også postekspedisjon i perioden 1905-1998, med lokal sortering og videresending. Bygningen er eid av Bane Nord.

Naust. I kulturminneprosjektet er det foreløpig registrert 32 eldre naust i kommunen. En del er brukbart vedlikeholdt og i god stand, mens andre er mer eller mindre falleferdige. I Krogsvågen har fylkeskommunen registrert et laftet naust som er datert til 1700-tallet, og er verneverdig. Naustene er viktige spor fra en fjordkultur som engang var, og enkelte av dem bør bevares for framtida.

«Spritbua» er en bygning som trolig ble oppført i forbindelse med etableringen av brenneriet på Sundnes, på midten av 1800-tallet. Dette er et gråstensbygg, der kjelleren har tønnehvelv og rundbuer. Bygget ble sannsynligvis brukt til spritlager. I dag benyttes kjelleren som selskapslokale, og første etasje som kantine for ansatte ved Sundnes.

Mølnmuran. I 1885 sørget Johan Martin Helgesen for å få satt opp et kvernbruk i Straumen. Kverna var drevet av kreftene i tidevannsstrømmen, som går inn og ut av Borgenfjorden. Kverna var basert på et sinnrikt system, som sørget for at drifta tilpasset seg inngående og utgående strømforhold. Mølla var i drift fra 1885 - 1892. Møllehuset ble revet i 1915, men murene, *Mølnmuran*, stod igjen, og er restaurert etter initiativ fra frivillige ildsjeler i samarbeid med Inderøy Museums- og historielag (2014), og med støtte fra blant andre Norsk Kulturminnefond. Her er det også utstilt en modell av tidevannskverna og informasjonstavler om både mølla og det rike silde- og flyndrefisket som engang foregikk i Borgenfjorden. *Mølnmuran* karakteriseres som et kulturminne som er enestående i Skandinavia.

Hindbergaunet mølle. Møllehuset ved Hindbergaunet er fortsatt intakt og i forholdsvis god stand. Det gjelder også kvernsteinene og deler av drivverket. *Mølla kan være et mulig restaureringsobjekt.*

Koltjerndammen. For å få nok vann til tømmerfløting, ble det mange steder bygd demninger, som f.eks. i Kaldalselva og Mossa i Mosvik. I dag kan man se rester av noen av disse damanleggene, men bare Koltjerndammen er restaurert og intakt. Det er behov for stimerking til damanlegget, som er egnet for formidling, som del av skogsdriftshistorien i Mosvik

Krigsminner. Oppe på *Høgberget* i Framverran, som tilhører gården Vestvik nedre, bygde tyske soldater en vaktpost i mai 1940. Her hadde de god utsikt til Beitstadfjorden og til båttrafikken innover til Steinkjer. Stein ble båret til toppen, og det ble bygd murer til beskyttelse for soldatene som holdt vakt. Vaktposten var i bruk til april 1941. Rester etter murene er i dag et godt synlig krigsminnesmerke, som egner seg godt til formidling.

Ved *Krogs* er det en bauta med minneplate over britiske soldater som falt ved de første trefningene mellom britiske og tyske soldater på norsk jord, 21. mai 1940. Det er også en minneplate som markerer at Krogs gård ble nedbrent etter bombing av tyske fly samme dato. I tillegg er det satt opp en informasjonstavle om kampene i området 21.-22. april 1940.

Ved *Salberg kirke* står det en minnestein som opprinnelig ble reist på Olshaugen, nedenfor den nedre kirkegården. Steinen ble reist i 1914 til minne om *...dei bygdefolki som var med og verja landet for 100 år sia*». På 1970-tallet ble steinen flyttet opp til kirken, og fikk følgende tilleggsinskrripsjon: *«Reidar Austad fall ved torpedering av p/s Norge i kampen for fedrelandet 9-4-1940.*

Bautaen ved **Mosvik kirke** er reist til minne om to omkomne fra Mosvik ved skipsforlis i 1942, kaptein Ole Grande og maskinassistent Edvard Hermann Grande.

Stier og bruer

I kommunen er det ryddet mange gamle ferdselsveier, og mange er innlemmet i tilbudet «Inderøytur». Langs flere av stiene er det synlige spor etter bosetting og menneskelig virksomhet fra langt tilbake i tid, og mange steder er det gjort en god jobb med formidling av disse sporene i landskapet. Andre steder er det behov for å legge til rette for formidling av kulturminner.

Gamle kongeveg mellom Vådal i Sparbu og Husby i Verdal er den eldste ferdselsåren i kommunen, trolig fra tidlig jernalder. Veien er

en del av den gamle allmannavegen gjennom Innherred. I senere tid er veien ryddet og merket, og fungerer nå som tursti, på linje med andre deler av Kongeveiene i Norge.

I tråd med dagens Kulturminnelov, regnes alle bevarte etapper av Kongeveier som automatisk fredet, om de er dokumentert på kart fra 1600-tallet eller på annen måte.

Utøystien, som først ble ryddet mellom Undersåker og Vangshylla, var en gang hovedferdselsåre i området. Stien bukte seg langs sjøen, der den første bosettingen var. Området har mange synlige kulturminner. Det finnes blant annet spor etter flere husmannsplasser. Den synlige grunnmuren til en vandrevet bekkevern, «Kveinhusmuren», er fra 1850. Stien passerer også gården Rostad. Kulturminnene langs stien presenteres ved informasjonbokser. Deler av landskapet der stien går, har status som «Prioritert naturtype av viktig art». Her er det en mangfoldig flora med sjeldne planter og trær. Utøystien ble utvidet med rydding av strekningen fra Sakshaug til Undersåker i 2016. Rydding og merking av Utøystien er basert på stor frivillig innsats.

Åsbygdstien, den gamle bygdeveien fra Åstun til Hamnasetra, er ved frivillig innsats tilrettelagt som natursti. Langs stien finnes også mange spor og avtrykk etter bosetting og setring. Disse bør formidles ved merking og informasjonstavler/-bokser. I Mosvik finnes flere gamle stier, som i dag er merket som turstier. Langs flere av stiene er det spor etter tidligere tiders bosetting og virksomhet. Her er det behov for merking og formidling av kulturminner.

Kulturstien **Skjemstadvatnet-Fossem** går fra Luteriet, langs Hengjaelva og opp til Skjemstadvatnet. Den fortsetter mot Lilleby. Langs stien finnes blant annet spor etter kvern og husmannsplasser.

Kulturstien i tilknytning til **Letnes gård** går gjennom kulturlandskapet og langs sjøen. Her finnes gravhauger fra folkevandringstiden, et gammelt steinuttak, et fangstgjerde, gravrøyser og spor etter en jektskipper-husmannsplass. Her står også en fredet villapal (1924).

Kulturstien i Verdalsgrenda starter i Hommeldalen og strekker seg gjennom kulturlandskapet i Verdalsgrenda. Langs stien finnes gravhauger, forskjellige rasteplasser, gapahuk og flotte utsiktspunkt.

Kulturstien på Grønnesby starter på Stornesøra friområde. Herfra er det merket løype til tufter etter et usedvanlig stort naust fra jernalderen.

Strømmen bro, eller Muusbrua, er ei verneverdig steinhvelvbru som ble bygd over Granaelva i 1816. Brua er godt vedlikeholdt, og fungerer i dag som gangbru.

Bålenget bru er ei steinhvelvbru over Osbekken på Røra. Den ble bygd i 1770, og ble restaurert av en gruppe frivillige i 2003.

Straumbrua fra 1958, er ei utkraget stålfagverksbru med brudekke av armert betong. Brua er 202 meter lang.

Skarnsundbrua forbinder de tidligere kommunene Mosvik og Inderøy. Brua var ved åpningen i 1991 verdens lengste skråkabelbru i betong. Brua er 1010 meter lang med et hovedspenn på 530 meter.

Vernestatus: Som byggverk innlemmet i Statens vegvesens landsverneplan, *Vegvalg – Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminne*, ble både *Straumbrua* og *Skarnsundbrua* fredet i 2008.

8. Handlingsplan

I handlingsplanen presenteres tiltak knyttet til registrering av kulturminner, til bevaring av prioriterte kulturlandskap, kulturmiljø og kulturminner som enkeltobjekt og til videre planlegging, veiledning og næringsutvikling.

Aktørene i kulturminnearbeidet er mange. Det er gjennom godt samarbeid med statlige og fylkeskommunale forvaltningsorganer, eiere, frivillige lag, foreninger og enkeltpersoner at det er det mulig å nå målene i kulturminneplanen.

Tiltak som genererer kostnader, innarbeides i kommunens økonomiplan og årsbudsjett.

REGISTRERING AV KULTURMINNER

Registrering av kulturminner	Begrunnelse	Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Generelt:	Gi et godt grunnlag for kunnskapsbasert forvaltning, helhetlig kommuneplanlegging og mer effektiv og forutsigbar saksbehandling	Ha oppmerksomhet på, og ta hensyn til kulturminneverdier i all planlegging	Inderøy kommune	Kontinuerlig
Registrering av fornminner i tidligere Mosvik kommune Bygninger fra før 1900 i Mosvik	Det haster med registrering for å hindre at fornminner går tapt	Være pådriver for å få gjennomført registrering av fornminner i tidligere Mosvik kommune Registrere bygninger som tidligere ikke er registrert	Inderøy kommune Trøndelag fylkeskommune Inderøy kommune/Mosvik museums- og historielag	2019
Registrering som er gjennomført i prosjektet Tilstandsregistrering av tidligere SEFRAK-registrerte bygninger i tidligere Inderøy kommune		Gjennomgang og digitalisering av alle tidligere og nye registreringer (SEFRAK) Vurdere om det skal settes inn nye bevaringstiltak Alle nye registreringer legges inn i Kulturminnesøk	Inderøy kommune Trøndelag fylkeskommune	2019

Registrering av kulturminner	Begrunnelse	Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Registrering som er gjennomført i prosjektet Registrering av 21 setrer, Framverran, digitalisert og kartfestet Oversikt over bygninger (1537-1900) og spor etter boplasser, Framverran Oversikt over sager og bekkeverner, Inderøy Registrering av 32 naust, hele kommunen	Registreringene representerer kulturminner som gir oss informasjon om utviklingen innen fjordkultur, landbruk, skogbruk og bosetting i kommunen	Alle nye registreringer og oversikter legges inn i digitale registre	Inderøy kommune	2019
Kulturminner (bygninger og anlegg) fra tida etter 1900	Oppmerksomhet på kulturminner fra nær fortid er nødvendig for å dokumentere og bevare denne delen av kulturhistorien for kommende generasjoner	Gjennomføre systematisk registrering av bygninger og anlegg som er bygd etter 1900, inkludert offentlige bygg og anlegg	Inderøy kommune	2020→

KULTURLANDSKAP, KULTURMILJØ OG KULTURMINNE SOM ENKELTOBJEKT

Kulturminnekategori I: Kulturlandskap	verdivurdering	Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Generelt:		Etablere gode samarbeidsrutiner mellom det private og offentlige når det gjelder å bevare verdifulle kulturlandskap	Inderøy kommune	Kontinuerlig
Sund - Sakshaug - Berg: Landbrukslandskap Storgårder (og mindre gårdsanlegg) Fredede gårdsanlegg (Sundnes, Li) Arkeologiske kulturminner Sakshaug gamle kirke, Sakshaug kirke Straumen, tidligere strandsittersted og ferjested Fredet bru	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vern gjennom kommunale planer/PBL Vern gjennom bruk Formidling Utnytte mulighetene som ligger i at kulturlandskapet kan oppleves i sin helhet, f.eks. fra Roel og Øyna. Legge til rette for guidet tur. Skilting	Eiere Inderøy kommune Fortidsminneforeningen Inderøy Museums- og Historielag Inderøy kommune	
Vinje (Vinnan): Landbruks- og skogbrukslandskap Storgårdsanlegg med lang historie og verneverdige bygninger Vinje kirkested og Mosvik kirke Vinjesjøen med fredet husmannsstue og brygge fra 1800-tallet	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vern gjennom kommunale planer/PBL Vern gjennom bruk Formidling Skilting	Eiere Inderøy kommune Mosvik museums- og historielag Inderøy kommune	
Brakstad – Gjørø – Hustad: Landbrukslandskap Storgårder og mindre gårdsanlegg Gode eksempler på firkanttun Arkeologiske kulturminner Hustad kirke, Heggstad kirke	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vern gjennom kommunale planer/PBL Vern gjennom bruk Formidling	Eiere Inderøy kommune Fortidsminneforeningen Inderøy Museums- og Historielag	

Kulturminnekategori II: Kulturmiljø	Verdivurdering	Tiltak	Ansvar/Aktører	Når?
Straumen: Tettsted, tidligere strandsittersted, handelssted og ferjemannssted Nærhet til tidevannsstrøm Verneverdig bygningsmiljø og enkeltbygninger Klokkarstu, Ringstu, Straumen bedehus Muustrøparken med Muusbrua Straumbrua (fredet) Mølnmuran	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vern gjennom bruk Vern gjennom oppfølging av kommunale planer Formidling av miljø, bygninger og historie gjennom tilrettelagte «byvandring» Skilting	Eiere Inderøy kommune Inderøy Museums- og historielag Velforeninger Skoler	Kontinuerlig
Venneshamn/Selsethvik: Tidligere strandsittersteder, handelssteder dampskipskaier Bygningsmiljø: Strandsitterbolig/landhandelmuseum Naust, brygge, kai Doktorgården «Byen». Verneverdig bygningsmiljø med arbeiderboliger	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Utarbeide kulturhistorisk analyse/DIVE-analyse som grunnlag for kommunal planlegging. Vern gjennom bruk Formidling av miljø, bygninger og historie gjennom tilrettelagte «byvandring» Skilting/info-tavler	Inderøy kommune Eiere Mosvik Museums- og Historielag i samarbeid med eiere Inderøy kommune Skoler	2020
Hylla: Tidligere strandsittersted, handelssted, sentrum på Røra, dampskipskai mm. Helhetlig bygningsmiljø Arbeiderboliger Industrihistorie	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vern gjennom bruk Vern gjennom oppfølging av kommunale planer Formidling av miljø, bygninger og historie gjennom tilrettelagte «byvandring» Skilting/Infotavler	Eiere Inderøy kommune Inderøy Museum- og Historielag Velforening Inderøy kommune Skoler	Kontinuerlig

Kulturminnekategori II: Kulturmiljø	Verdivurdering	Tiltak	Ansvar/Aktører	Når?
Vinjesjøen: Tidligere strandsittersted og sentrum i Mosvik, med landhandel, postkontor, sagbruk, dampskipskipsanløp mm Verneverdige bygninger/bygningsmiljø Mosvik brygge fra 1800-tallet Ole Sæteraas-huset (fredet)	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vern gjennom bruk Utarbeide kulturhistorisk analyse/DIVE-analyse som grunnlag for kommunal planlegging. Formidling av miljø og bygninger gjennom tilrettelagte «byvandring» Info-tavle	Eiere Inderøy kommune Mosvik museums- og historielag Skoler	2019

Kulturminnekategori III: Enkeltojekt	Verdivurdering	Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Rostad: Storgård med mangfoldig og dramatisk historie Landbruk Verneverdig bygningsmiljø: Hovedbygning, to stabbur, jordkjeller Gravhaug/Mausoleum Hageanlegg, allé Arkeologiske kulturminner Barnevernsinstitusjon med skole	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Ta initiativ til forberedelse av fredningssak, Jfr. Rapport fra befaring med Riksantikvaren Vern gjennom bruk Bevaring av inventar og gjenstander av kulturhistorisk verdi Restaurering av festsal og andre rom i hovedbygningen. Årlig sommerutstilling og andre arrangement Økonomisk støtte til formidling	Inderøy kommune og Trøndelag fylkeskommune i samarbeid med eier Eier Rostads venner Eier, Rostads venner Rostads venner, Inderøy Museums- og Historielag Inderøy kommune	2019 Kontinuerlig Årlig Årlig

Kulturminnekategori III: Enkeltojekt	Verdivurdering	Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Andre gårdsanlegg: Alle gårdsanleggene som er beskrevet i kapittel 6, 7 og 8.	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Alle: Ta hensyn til verneverdi ved bygninger og bygningsmiljø i forbindelse med nye tiltak og planer Formidling	Inderøy kommune Eiere Eiere, museums- og historielagene	Kontinuerlig
Kirkene fra etter reformasjonen	Alle kirkene: Bruksverdi. Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Alle kirkene: Tilstrekkelige bevilgninger til løpende vedlikehold I tillegg til kirkens egne tjenester: Fokus på de «nye» kirkene gjennom formidling av kirkebygg og kirkesteder Konserter og andre arrangement	Inderøy kommune Inderøy Kirkelige fellesråd Museums- og historielagene Frivillige Skolene Andre aktører	Årlig
Salberg kirke (1715), eldst og minst av de «nye» kirkene i kommunen	Verneverdi: automatisk fredet kirkested Kirken: Automatisk fredet.			
Sakshaug kirke (1871). Steinkirke, nygotikk, en av de største sognekirkene i landet	Verneverdi: Listeført			
Heggstad kirke (1887). Trekirke, nygotikk	Verneverdi: Listeført			
Mosvik kirke (1884). Trekirke, nygotikk Middelalderisk kirkegård sørvest for kirka. Vestvik kirke (1905). Trekirke, nygotikk	Verneverdi: Uavklart Verneverdi: Listeført	Sørge for avklaring av Salberg, Mosvik og Vestvik kirker sin verneverdi	Inderøy kommune Inderøy kirkelige fellesråd Trøndelag fylkeskommune Riksantikvaren	
Straumen bedehus/Peers hus	Bruksverdi Kunnskapsverdi	Vern gjennom bruk		

	Opplevelsesverdi		Eier og brukere	
Kulturminnekategori III: Enkeltojekt	Verdivurdering	Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Sakshaug gamle skole Klokkarstu Ringstu	Alle: Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Alle: Vedlikehold Bevaring gjennom bruk (nye funksjoner), formidling	Sakshaug gamle skole: Sakshaug flerbrukshus SA Alle bygningene: Inderøy kommune Museums - og historielaget Andre frivillige organisasjoner. Skoler	Kontinuerlig
Naust Foreløpig er det registrert 32 eldre naust i kommunen	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Registrere flere naust Registrerte naust vurderes i forhold til verneverdi. Restaurerings- og vernetiltak settes inn for å sikre et utvalg verneverdige naust Formidling av fjordkultur	Inderøy kommune Eiere Trøndelag fylkeskommune Museums- og historielagene Skoler	2019→
Finnheimen. Rest av grunnmur til stue og steingjerde etter samisk bosetting ved Leklemsvatnet. Merket sti. Skavdal (Finnheimen). Rest av grunnmur til stue og steinkjeller etter samisk bosetting i Skavdalen	Begge stedene: Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Begge stedene: Skjøtsel Formidling av samisk kultur og historie Informasjonstavler Skavdal: Merking av sti	Museums- og historielagene Andre frivillige Inderøy kommune Skoler Sametinget Mosvik museums- og historielag	2019→
Krigsminne Vestvik, Framverran (1940-1941) Tysk vaktpost, oppmurt i gråstein på Høgberget	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Oppmåling, tilstandsvurdering, nødvendig restaurering og sikring. Tilrettelegge og skilte adkomst Formidling, informasjonstavle	Inderøy kommune Mosvik museums- og historielag, Frivillige. Skolene Samarbeid med grunneier	2020→

Kulturminnekategori III: Enkeltojekt	Verdivurdering	Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Inderøy bygdemuseum Mosvik museum	Begge museene: Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Yte økonomisk støtte til utvikling og forsvarlig drift av museene Inderøy bygdemuseum: Utrede muligheter for å etablere 1. brannsikker lagringsplass 2. egnede lokaler til utstilling av gjenstander som i dag er deponert Mosvik museum: 1. Utrede muligheter for å etablere lagerplass for større gjenstander 2. Støtte til konkrete restaureringsprosjekt (Nesstu og skolestua) Begge museene: Vedlikehold av bygninger og gjenstander Videreutvikling Undervisning, formidling	Inderøy kommune Inderøy kommune Inderøy Museums- og Historielag Inderøy kommune Mosvik museums- og historielag Museums- og historielagene Skolene	Hvert år 2020 2020 Kontinuerlig
Nestu , Venneshamn Privat landhandelmuseum med naust, brygge og kai	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vedlikehold Undervisning, formidling	Eiere Mosvik museums- og historielag Skolene	Kontinuerlig
Åsbygdstien , Den gamle bygdeveien mellom Mosvik og Åsbygda Andre aktuelle stier med umerkede kulturminnespor i landskapet	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Merke kulturminner langs stiene Formidling	Museums- og historielagene Andre frivillige Skolene	2019→

Kulturminnekategori III: Enkeltojekt	Verdivurdering	Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Koltjerndammen , Eneste gjenværende eksempel på fløtningsdam i Mosvik.	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Skjøtsel Formidling/undervisning	Mosvik museums- og historielag Andre frivillige, skolene	Kontinuerlig
Mølnmuran Restaurert. Informasjonstavle og modell av originalmølla	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Skjøtsel. Formidling/undervisning Sommervedlikehold av arealet ved Mølnmuran	Inderøy Museums- og Historielag Inderøy kommune.	Kontinuerlig
Kveinnstu/Eva Mo-stu . Rester etter kvernbruk	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Skjøtsel. Formidling	Inderøy Museums- og Historielag	Kontinuerlig
Hindbergaunet mølle Møllehus, kvernsteiner og en del driftsutstyr er delvis intakt.	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vurdere mulighet for restaurering Formidling	Mosvik museums- og historielag i samarbeid med eier Inderøy kommune	2020
Stranden øvre , husmannsplass under Sundnes fra 1800-tallet. Restaurert av eier.	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vedlikehold Formidling	Eier Inderøy Museums- og historielag	Kontinuerlig
Grainnbergan (Grande Berg) Husmannsplass under Stor-Grande Restaurert av eier.	Bruksverdi Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vern gjennom bruk Formidling	Eier Mosvik museums- og historielag	Kontinuerlig
Ås badstu . Restaurert av frivillige, Inderøy Museums- og Historielag	Kunnskapsverdi Opplevelsesverdi	Vedlikehold Formidling	Inderøy Museums- og Historielag	Kontinuerlig

VIDERE PLANLEGGING, VEILEDNING, NÆRINGSUTVIKLING

Tiltak	Ansvar/aktører	Når?
Utarbeide plan for løse kulturminner og immaterielle kulturminner	Inderøy kommune	Innen 2025
Utarbeide formidlingsplan som omfatter viktige kulturmiljø og enkeltkulturminner Formidlingsplanen skal beskrive konkrete tiltak, bl.a. basert på følgende: - Formidling med basis i fagkunnskap og respekt for kulturminnene. Tilgjengelighet for alle. Fysisk tilrettelegging med hensyn til parkering, skilting, plassering av benker etc. - QR-koding av kulturminner, jfr. erfaringer fra QR-prosjektet i Straumen. Utvalgte kulturminner og steder - Informasjonsskilt og informasjonstavler. Vurdere å ta i bruk konseptet «Blå skilt» - Utarbeide skriftlig formidlingsmateriale (brosjyrer), med oversikt over sentrale kulturminner - Formidling tilrettelagt for barn og ungdom, f.eks. gjennom Den Kulturelle Skolesekken (Adopsjon av kulturminner, rydd et kulturminne, fokus på arkitektur) - Formidling tilrettelagt for eldre, f.eks. gjennom Den Kulturelle Spaserstokken - Opplegg for formidling av kirkene som er reist etter reformasjonen. Skilt/informasjonstavler	Inderøy kommune Museums- og historielagene	2020→
Informasjon om kulturminner legges ut på kommunens hjemmeside	Inderøy kommune	2019→
Veiledning. - Utarbeide veileder for å bevare bygningers særpreg i kulturmiljøene Straumen, Hylla, Venneshamn/Selsethvik og Vinjesjøen	Inderøy kommune	2020→
Næringsutvikling med utgangspunkt i kulturminner - Ta initiativ til samarbeid med Inderøy Utvikling og Den Gyldne Omvei om destinasjonsutvikling i Inderøy, med utgangspunkt i kulturminneplanen	Inderøy kommune	2019→

Vedlegg

1. Litteratur

Kommunale planer: *Kommuneplanens samfunnsdel, Inderøy (2017-2030)*, *Miljøplan for Inderøy kommune (2015-2025)*, *Kulturplan for Inderøy kommune (2013-2025)*

Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand St.meld. nr. 25 (2002-2003),

Sakshaug, Ingvald og Ystad, Andreas: *Inderøyboka, ei bygdebok om Inderøy, Røra og Sandvollan, 1937-1973.*, 3 bind

Inderøy Museums- og Historielag: *Inderøybøkene Heim og folk*, 2007-2011, 5 bind

Mosvik Bygdeboknemnd og Mosvik historielag, 2013: *Bygdebok for Mosvik, 2010-2016*.

Mosvik kommune/Bygdeboknemnda: *Gårds- og Brukerhistorie Mosvik*, 1994

Inderøy kommune: *Kulturminner i Inderøy kommune. Rapport fra registrering av nyere tids kulturminner (1992)*

Klepp, Petter og Gran, Reidar: *Spor i Landskapet*, 1995

Denstadli, Kristin Bjerke: *DIVE-analyse/Kulturhistorisk analyse for Straumen, 2018*. Inderøy kommune

Bye Lønvik, Ingrid Elisabeth: *Omdisponering av landbruksjord i kommuneplanens arealdel*, Høgskolen i Nord-Trøndelag 2014

Nord-Trøndelag fylkeskommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag: *Verneplan for kulturmiljø 1992*, Rapport, 1995

Nordre Trondhjems amts skogselskabs beretning for 1900

Bull, Ida: «*En forsiktig modernisering*», *Trøndelags historie, bind 2: Fra pest til poteter 1350-1850*

Bull, Ida: «*Et samfunn av bønder - men hva er en bonde?*» *Trøndelags historie, bind 2: Fra pest til poteter 1350-1850*

Trøndelags Historie, bind 3: *Grenda blir global 1850-2005*

Seip, Anne-Lise: *Sosialhjelpstaten blir til. Norsk sosialpolitikk 1740-1920*. Gyldendal 1984

Jynge, Åke: *Bygdesamar i Volhaugen frå 1600-talet til 1916*. Eynni Idri 2001

Jåma, Sissel: *Litt om mosviksamene* Årbok for Mosvik historielag, 2014

Aune, Nils: *Rydningsslassen Skavdal*. Årbok for Mosvik historielag 2004, 18. årgang

Ljungberg, Anne-Mari Jensen: *Røslislekten*. Verran historie og museumslag Årbok 2008

Sæterås Ole H.: «*Mosvik*». Norges bebyggelse, Nordlige seksjon. Herredsbindet for Nord-Trøndelag Søndre del. (1956) Oslo. Norsk faglitteratur

Vennes, Per: *Handel, vare og persontrafikk på indre Trondheimsfjord i eldre tid*. Årbok Mosvik historielag 2014

Vennes, Per: *Mosvik kommune 100år*. Årbok Mosvik historielag 1999

Vennes, Per: *Handelsstedet Venneshamn*, Årbok Mosvik historielag 2011

Årboknemnda, Eynni Idri 2016: *Mølnmuran i Straumen*

Moen, Ole Andreas: *Inderøys skolehistorie – utvikling med sentral lovgivning og lokal gjennomføring*. Eynni Idri 2012

Kvistad, Svein: *Inderøysamfunnet for 150 år siden*. Eynni Idri 2010

Følstad, Oddvar: *Et krigsminnesmerke fra 1940/41, beliggende på Vestvik Nedre Gnr. 52/1 i Mosvik*. Verran Historie og museumslag, Årbok 1007

Undersåker, Nils: *Ei vandring langs ein gammal ferdaveg*. Eynni Idri 2003

Nyborg, Jorolf: *Mosvik kommune 100 år. 1901-2001*

Nyborg, Jorolf: *Jekter og jektfart i Verran og Mosvik*. Årbok Mosvik historielag 2015

L'Orange, Olav: *Jekter og jektefart fra Innherred, en artikkelsamling*. Redigert av Nord-Trøndelag historielag, 1989

Vang, Åshild: *Jordmor. Den første yrkeskvinne med formell utdannelse*. Eynni Idri 2006

Røli, Marit Gullberg og Vang, Åshild: *Aldersheim på Straumen. En epoke på 80 år. 1918-19198*. 2006.

Dahle, Kolbein: «Bygningene på Vinje bruk». Årbok for Mosvik historielag 2014

Leinan, Stig: *Minste by'n i landet*. Inderøyningen 3. juli 2015

Røflo, Jørgen: *Salberg Kyrkje. Om kyrkje og kyrkjeliv i ukjente og kjente tider*. Røra sokneråd 2015

Flere utgaver av årbøkene ugitt av Inderøy Historie- og Museums- og Mosvik Museums- og Historielag

2. Nettsider

<https://www.riksantikvaren.no>

[Kulturminnesøk.no](http://www.kulturminnesøk.no)

<http://www.miljodirektoratet.no>

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-25-2002-2003-/id402861/>

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100?q=Naturmangfold>

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
(kulturminneloven)

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:Fattigkommisjon>

<https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/Historisk-dokumentasjon/Formannskapslovene-av-1837/>

https://snl.no/kommunalt_selvstyre

https://snl.no/Helsevesenets_historie

https://snl.no/Sosiale_forhold_i_Norge

[https://no.wikipedia.org/wiki/Ferjesambandet Vangshylla –Kjerringvik](https://no.wikipedia.org/wiki/Ferjesambandet_Vangshylla_Kjerringvik)

https://no.wikipedia.org/wiki/Husmann#Husmannsvesenets_opprinnelse

<https://www.steinkjerleksikonet.no>

<https://lokalhistoriewiki.no>

3. Muntlige kilder:

Jørgen Røflo, Per Vennes, Arne Bragstad Rannem,
Sivert Bragstad Rannem, Per Saxhaug, Anders Haugum.

4. Bilder

Kolbein Dahle, HildeYri@trondelagfylkeskommune, Svein Jørum,
Bjørn Holder, Reidun Huseth, Inderøy Museums- og Historielags billedarkiv,
Mosvik museums- og historielags billedarkiv

5. Prosjektgruppe for Kulturminnesatsing i Inderøy

Prosjektgruppen har bestått av rådgiver for kultur Kåre Bjerkan, leder for plan og næring Kristin Volden, næringssjef Trygve Wannebo, rådgiver for plan og næring Bjørn Bakkhaug, som også har representert Mosvik museums- og historielag, Åshild Vang fra Inderøy Museums- og Historielag og Gunn Hege Lande fra Trøndelag fylkeskommune.

Ass. rådmann Randi Tessem har vært leder for prosjektgruppen.

Plandokumentet er utarbeidet av Reidun Huseth, Huseth Rådgivning og Formidling AS.

5. Grendekontakter:

Ivar Verdal, Mildrid Opheim Næss, Jørgen Røflo, Ragnar Nossun,
Oddbjørg Bakstad, Per Vennes, Bjørn Bakkhaug.

7. Restaurering og vedlikehold. Nyttige adresser:

<http://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Raad-om-bygningsvern>

<http://kulmin.no>

<http://www.varsomt.org/>

<http://www.miljostatus.no>

<https://www.byggogbevar.no/>

Byggmester Ellen Giskås, byggmester og tømrmester
Utøyvegen 230
7670 Inderøy, 74 15 33 83

Norums Byggservice AS v/Sissel Norum
Adresse: Letnesvegen 417, 7670 Inderøy
Telefonnummer: 906 44 139/74 15 52 14

8. Søknad om tilskudd. Nyttige adresser:

<http://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Soeknadsskjema>.

<https://fortidsminneforeningen.no>

<http://kulturminnefondet.no>

<http://www.kulturarv.no>

<http://stiftelsen-uni.no/index.html>

<https://www.sametinget.no/Tjenester/Miljoe-areal-og-kulturvern>

postmottak@landbruksdirektoratet.no [Søknad om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midler)]

9. Rapport Nord-Trøndelag fylkeskommune, etter befaring med
Riksantikvaren på Rostad, 26. – 27. april, 2016

Fredningsverdige kulturminner i Nord-Trøndelag

Befart av NTFK og RA 26.-27. april 2016.

Deltakere: Bodil Johanne Paulsen, Riksantikvaren
Hilde Arna Tokle Yri, Nord-Trøndelag fylkeskommune (NTFK)
Gunn-Hege Lande, NTFK
Anne Bjørg Evensen Svestad, NTFK
Eva Helen Grøtan, NTFK
Ina Kristin Mittet, NTFK
Tove Nordgaard, Byantikvar i Levanger
Robert Øfsti, Kommuneantikvar i Steinkjer

Navn	Rostad gård	
Kommune	Inderøy	
Fylke	Nord-Trøndelag	
Gnr/bnr	26/1	
Eier	Stiftelsen Rostad	
		

Historikk/ bakgrunn	Våningshuset og deler av parkanlegget. Gården første gang nevnt i skattemanntallet 1520. Tidligere statsminister Ole Richters hjemsted. Han var norsk statsminister under Sverdrup-regjeringen i Stockholm i perioden 1884-1888. Hovedbygningen bygget på slutten av 1700-tallet, og var da ei tradisjonell trønderlån, men med valma tak. Ole Richter foretok omfattende påbygning av hovedhuset i perioden 1864-66, med blant annet festsal og stort trapperom. Rostad fikk et herskabelig uttrykk. Hans forlovede, Ebba Astrup, fikk reist et mausoleum for ham i den samme gravhaugen hvor Richter i 1887 hadde begravd sin tidligere kone, Charlotte Wakeford Richter. Minnesmerket i kleberstein har form av et gresk tempel og ble reist i 1907. «Foreningen til Omstreifervæsenets Modarbeidelse», senere «Norsk misjon blant hjemløse», kjøpte Rostad i 1899 og startet barnehjem her. Offisiell åpning var i 1902, og Ebba Astrup, til daglig kalt Mor Rostad, ble barnehjemmets første bestyrerinne. Ebba Astrup døde i 1944, og hennes urne ble satt ned bak toppen av gravhaugen på Rostad. Gravstedet rommer altså til sammen fire begravelser.
Tilstand	God. Jevnt vedlikeholdt. Interiøret i tre av rommene (trapperommet, Ole Richterrommet og Ebba Astruprommet) ønskes restaurert, og tre tilstøtende rom (Dagligstua, Gutterom og Storsalen) ønskes tilbakeført.
Størrelse	

Eiers innstilling	<i>Stiftelsen Rostad</i> eier både Rostad gård og Rostad ungdomsheim. <i>Stiftelsen Rostads Venner</i> arbeider for en kontraktfestet avtale med stiftelsen som eier Rostad, der de ønsker at restaurerings- og tilbakeføringsprosjektet innlemmes i avtalen.
Fremtidige planer	Nåværende funksjon: Barnevernsinstitusjon/ungdomshjem. Festsalen leies ut til private selskap.
Begrunnelse	Nasjonal verdi, politikk, kjærlighet, sosialhistorie/barnehjemshistorie. Gård med lang stedskontinuitet. Personalhistorie og taterhistorie. Gravminner utenfor kirkegård. Etterreformatorsk gravanlegg (lagt i og på en førreformatorsk gravhaug). Det er få fredete gravminner fra nyere tid. Gravminnet på Rostad er opprinnelig en gravhaug, og er dermed automatisk fredet etter kulturminneloven. Denne ble gjenbrukt som gravminne i 1887, og det ble da reist en obelisk på toppen av haugen. I 1888 ble den i tillegg mausoleum og gravminne for Ole Richter. Det er altså fire begravelser i denne gravhaugen. Grøntanlegg med lang allé ned til tidligere damskipskai. Friluftsliv m. to hoppbakker og idrettsplass.
Fredningsstrategi	Som tidligere hjemsted for statsminister Ole Richter kan Rostad betraktes Rostad som viktig for samfunnsbygging, fellesskap og utvikling av demokratiet, og således falle inn under <i>tema 1.2.5 og undertema 4: Historiske steder/utvikling av demokratiet</i> . Her nevnes bygninger og anlegg knyttet til viktige historiske personer og begivenheter, og temaet anføres å være særlig

	aktuelt i 5 fylker, deriblant Nord-Trøndelag. Flere aspekter ved Rostad gård kan plasseres under dette temaet. Barnehjemshistorien faller inn under <i>tema 1.2.2. Nasjonale minoriteter og undertema 5: Romani/tatere</i>. Temaet har høy prioritet i fredningsstrategien. <i>Tema 1.2.10. Etter-reformatoriske arkeologiske kulturminner, undertema 3: Viktige etterreformatoriske kirkegårder og graver/gravminner.</i>
--	---

	<i>Tema 1.2.6. Rekreasjon, fritid og folkehelse. Grøntanlegg</i> nevnes her som <i>undertema 4</i>, og er i denne sammenheng i tilknytning til bygning/anlegg.
Fylkets vurdering	Rostad gård vurderes å være fredningsverdig. Kombinasjonen av de ulike temaene knyttet til en fredning og deres relevans innen fredningsstrategien forsterker Rostad som fredningsobjekt ytterligere. Fylkeskommunen anbefaler at deler av grønntanlegget, hovedbygningens eksteriør og noen utvalgte rom på Rostad gård fredes.

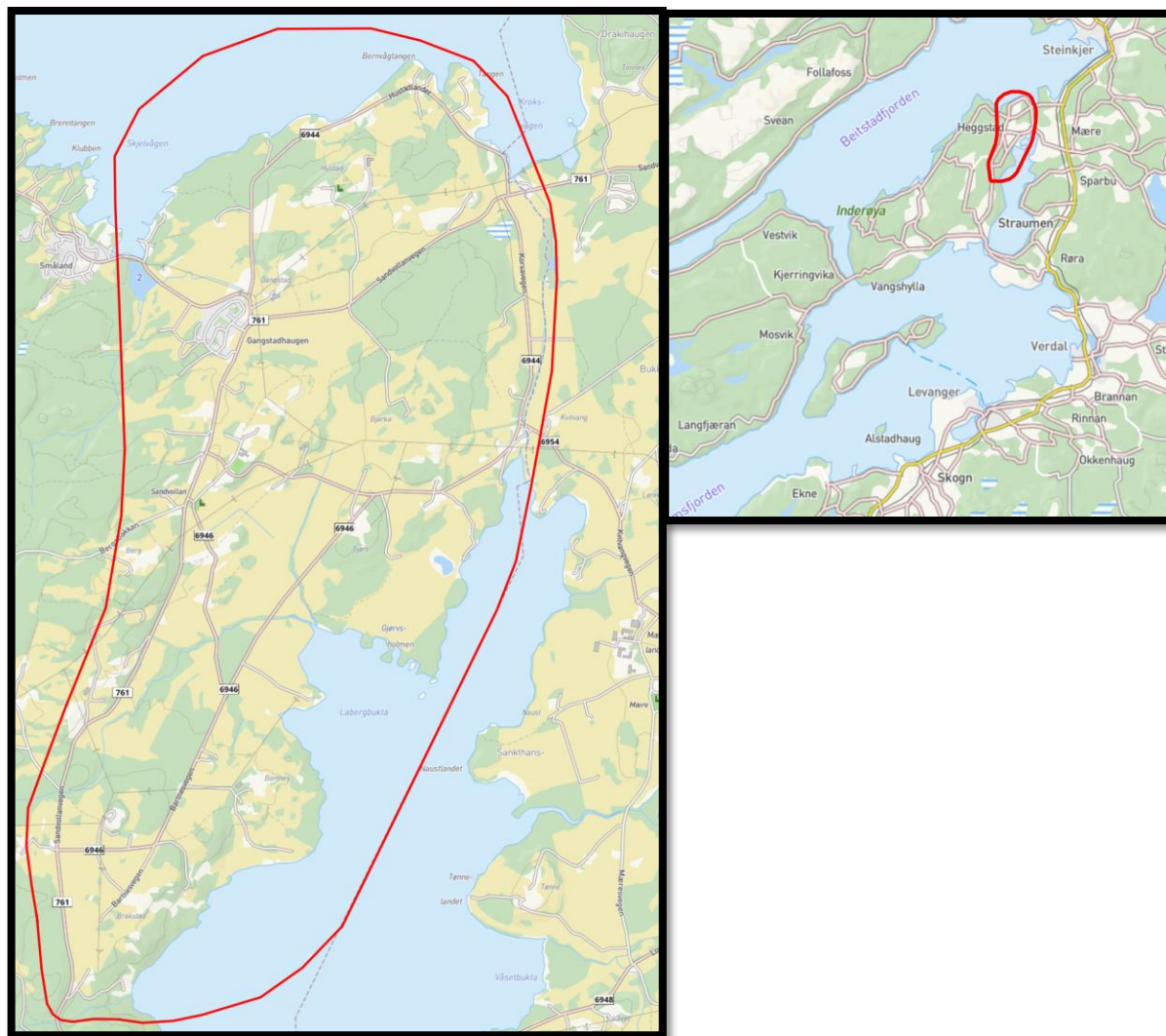
10. Kart som viser prioriterte kulturlandskap og kulturmiljø

1. Kulturlandskap Sund – Berg – Sakshaug (jf. kapittel 7.1)

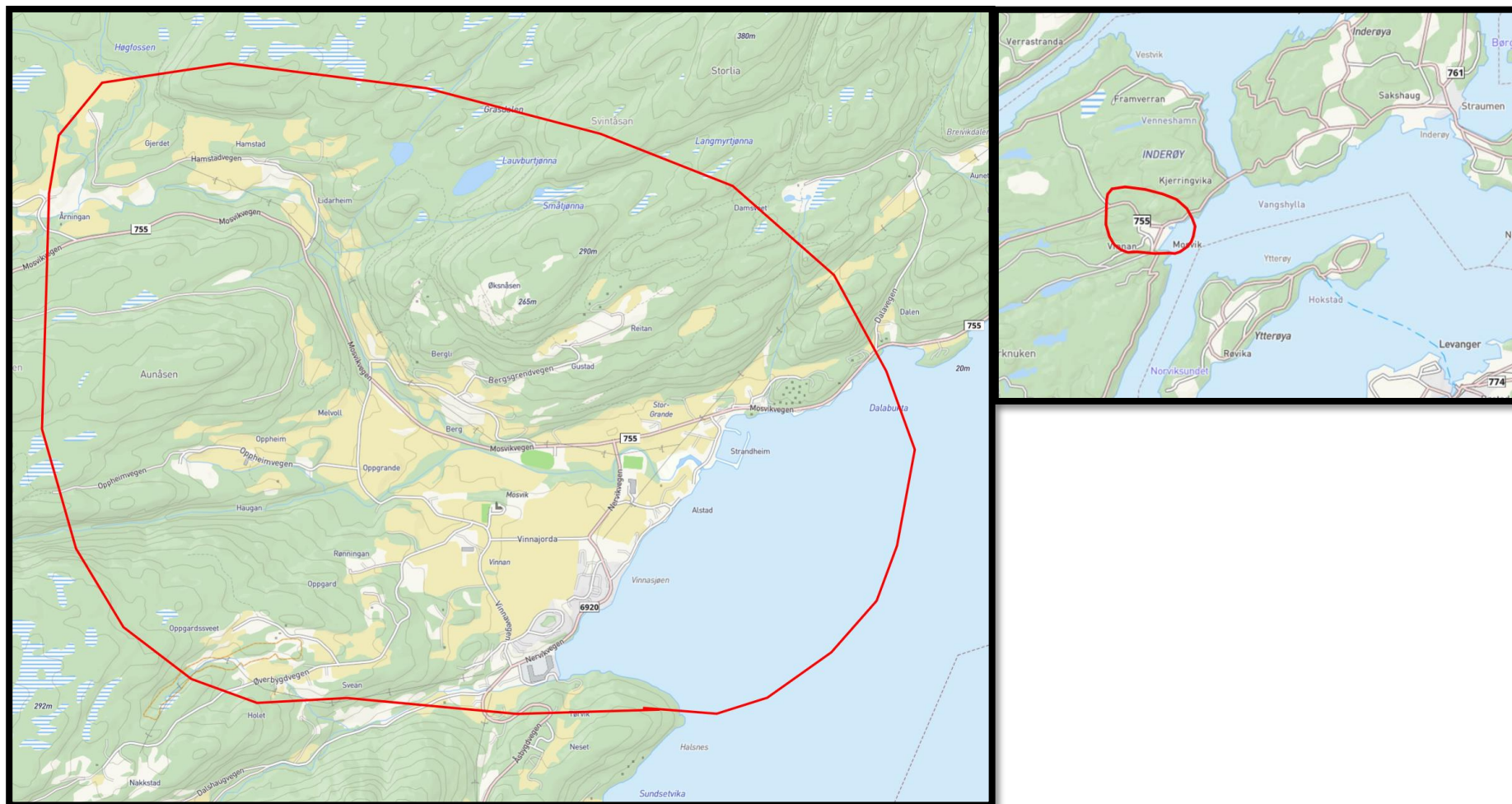
Kartutsnitt viser omtrentlig grense for areal som inngår i kulturlandskap Sund – Berg - Sakshaug med rød linje.

2. Kulturlandskap Bragstad-Gjørsv-Hustad (jf. kapittel 7.1)

Kartutsnitt viser kulturlandskap Bragstad-Gjørsv-Hustad med rød linje.

3. Kulturlandskap Vinje (jf. kapittel 7.1)

Kartutsnitt viser kulturlandskap Vinje med rød linje.

4. Kulturmiljø Hylla (jf. kapittel 7.2)

Kartutsnitt viser kulturmiljø Hylla med blå linje.

5. Kulturmiljø Straumen (jf. kapittel 7.2)

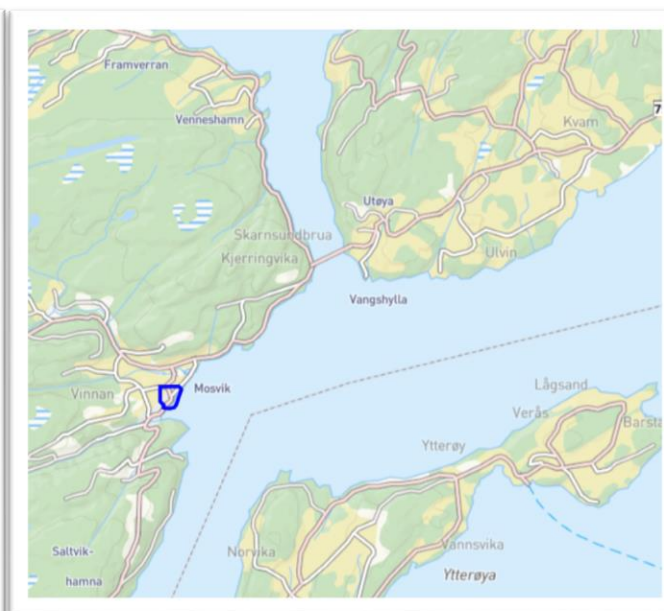
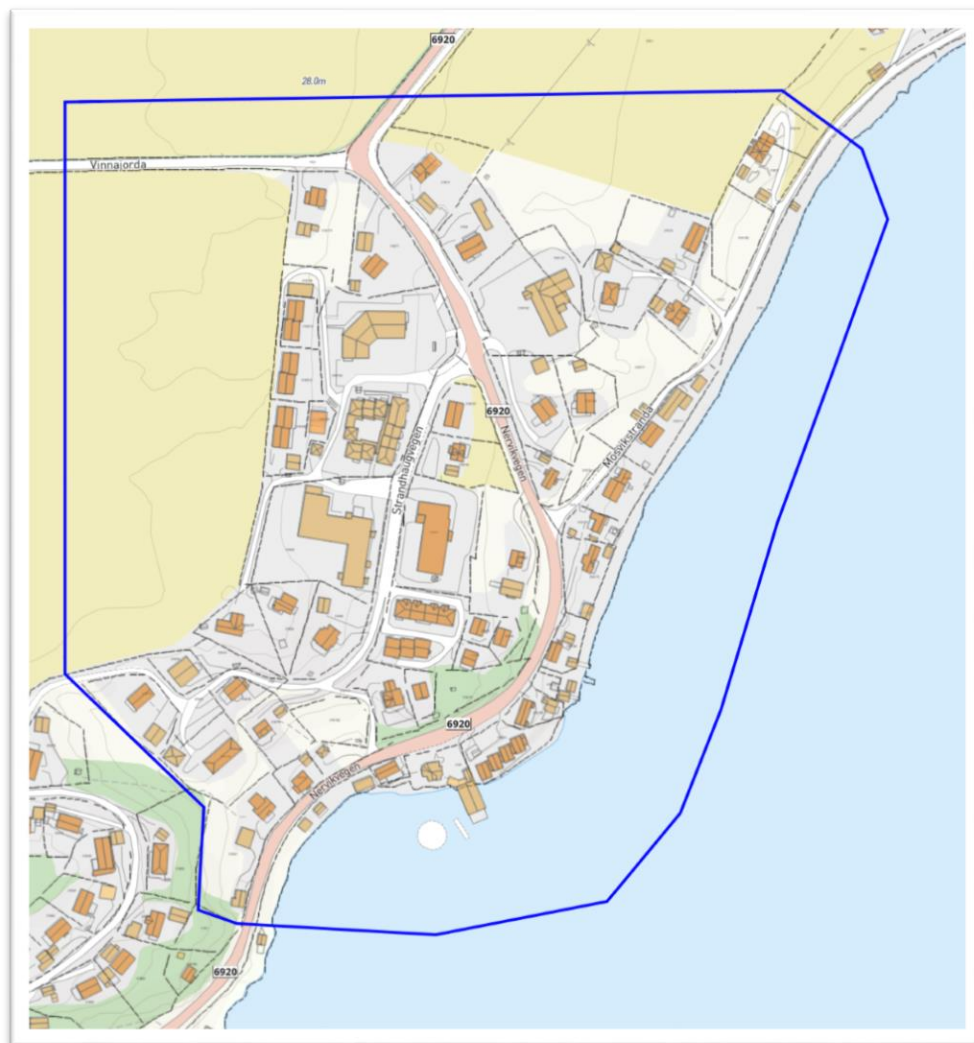
Kartutsnitt viser kulturmiljø Straumen med blå linje. Området er del av kulturlandskap Sund-Sakshaug-Berg.

6. Kulturmiljø Venneshamn og Selsethvik (jf. kapittel 7.2)

Kartutsnitt viser kulturmiljø Venneshamn og Selsethvik med blå linje.

7. Kulturmiljø Vinjesjøen (jf. kapittel 7.2)

Kartutsnitt viser kulturmiljø Vinjesjøen med blå linje. Området er en del av kulturlandskap Vinje.